

Alkmaioniderne – politik og sport i antikkens Athen

af Thomas Heine Nielsen

En af de store og bemærkelsesværdige familier i Athen i det 6. årh. og i nogen grad det 5. årh. f.Kr. var de såkaldte Alkmaionider (*οἱ Ἀλκμαιωνίδαι*). Familien var efterkommere af Alkmaion (1)¹, og deres navn er et såkaldt *patronymikon* (fadersnavn) afledt af stamfaderens navn. Strengt taget omfatter Alkmaioniderne kun efterkommere af Alkmaion (1) i den mandlige linje, men i bredere forstand kaldtes også efterkommere i den kvindelige linje Alkmaionider, og på den måde var f.eks. både den berømte Perikles og den berygtede Alkibiades Alkmaionider. Perikles' mor var Agariste (2), datter af Hippokrates (1), som via sin far Megakles (2) var barnebarn af Alkmaion (1) og bror til den Kleisthenes (2), der indførte demokratiet i Athen. Alkibiades' (1) mor var Deino-mache, der var datter af Megakles (3), som var søn af Hippokrates (1) og altså bror til Perikles' mor. Alkmaioniderne var med andre ord i en lang periode en af de mest fremtrædende athenske familier og tilhørte den absolutte elite i bystaten.²

I *Aigis* 2011,¹ publicerede jeg en artikel om "Sporten og eliten i det klassiske Grækenland". Dette bidrag er et addendum til den artikel, og jeg skal i det følgende forsøge at skitsere en enkelt elitefamilie – Alkmaionidernes – engagement i sporten, men jeg begynder med at skitsere de egentlige Alkmaioniders øvrige historie ned til slutningen af det 5. årh., hvor de store aristokratiske familiers dominans så småt begyndte at ebbe ud, fordi den demokratiske statsform stillede krav om andet og mere end nedarvet rigdom og prestige til sine ledere.³ Den indledende skitse er tænkt som en illustration af, hvad jeg mener med 'elite' i denne sammenhæng.

1. Sådanne numre henviser til oversigten over Alkmaionider i Appendix 1 på ss. 38-41.

2. Parker 1996, 61 kalder Alkmaioniderne "the model of an aristocratic family of real power".

3. Davies 1984, 114-16.

Alkmaionidernes historie ned til ca. 400 f.Kr.

Megakles (1)

Det ældste kendte medlem af familien er Megakles (1), som var far til Alkmaion (1) og altså strengt taget ikke selv en Alkmaionide.⁴ Denne Megakles (1) var en af, eller måske snarere den ledende blandt, de ni archonter, Athens øverste embedsmænd, under den såkaldte Kylon-affære,⁵ et kupforsøg der fandt sted i 630-620'erne, måske i 632/1 f.Kr.⁶ Kylon var en magtfuld aristokrat,⁷ som tilmed kunne bryste sig af en olympisk sejr i *diaulos*⁸ fra 640.⁹ Han var gift med en datter af tyrannen i Megara, Theagenes,¹⁰ og altså en 'internationalt' orienteret aristokrat. Med støtte fra sine 'venner' og med en styrke leveret af Theagenes¹¹ besatte han Athens Akropolis for at opkaste sig til tyran.¹² I Delphi havde han fået et orakelsvar, der sagde, at han skulle indtage Akropolis "under Zeus' største fest",¹³ hvilket han på baggrund af sin egen sejr i Olympia ret nærliggende fortolkede som festen i netop Olympia.¹⁴ Dét var dog ikke den rette fortolkning af oraklet,¹⁵ og kupforsøget mislykkedes. Selv undslap Kylon det belejrede Akropolis sammen med sin bror, mens hans folk plaget af sult søgte tilflugt ved Athenes alter,¹⁶ eller måske ligefrem ved gudindens kultstatue,¹⁷ som supplikanter. På trods af dette og på trods af et løfte om, at der intet ondt ville ske dem, slæbte athenerne oprørerne ud af

4. Hdt. 6.125.2: Ἀλκμέων ὁ Μεγακλέος.

5. Plut. *Sol.* 12.1: Μεγακλῆς ὁ ἄρχων; ὁ Μεγακλῆς καὶ οἱ συνάρχοντες.

6. Develin 1989, 30-31. Om Kylon-affæren: Rhodes 1993, 79-84.

7. Thuk. 1.126.3: εὐγενῆς τε καὶ δυνατός.

8. *Diaulos* var et løb over ca. 400 m: se Miller 2004, 32.

9. Moretti, *Olympionikai* nr. 56.

10. Thuk. 1.126.3: ἐγεγαμήκει δὲ θυγατέρα Θεαγένους Μεγαρέως ἀνδρός, ὅς κατ' ἐκείνου τὸν χρόνον ἐτυράννει Μεγάρων.

11. Thuk. 1,126.5: παρά τε τοῦ Θεαγένους δύναμιν λαβὼν καὶ τοὺς φίλους ἀναπέισας. Hdt. 5.70.1 kalder disse 'venner' et ἑταιρηγίη τῶν ἡλικιωτέων.

12. Thuk. 1.126.5: κατέλαβε τὴν ἀκρόπολιν ὡς ἐπὶ τυραννίδι.

13. Thuk. 1.126.4: ἐν τοῦ Διὸς τῇ μεγίστῃ ἑορτῇ.

14. Thuk. 1.126.4-5.

15. Thuk. 1.126.6.

16. Thuk. 1.126.10.

17. Hdt. 5.70.1: πρὸς τὸ ἄγαλμα.

helligdommen og lod dem henrette, selvom nogle af dem søgte tilflugt ved altre.¹⁸ Archonterne må have haft ansvaret for dette alvorlige brud på den traditionelle religion,¹⁹ og blandt archonterne var som sagt Megakles (1), Alkmaions (1) far. Herodot siger, at Alkmaioniderne bar skylden for henrettelserne,²⁰ men her må han referere til en senere forsimpling af affæren, for andre end Megakles (1) var involveret i skandalen,²¹ og teknisk set eksisterede Alkmaioniderne endnu ikke. En anden mulighed er, at han refererer til udfaldet af en retssag, der fandt sted en generation senere, for her synes kun Megakles' (1) efterkommere at være blevet dømt. Sagen blev formentlig ført omkring 600 f.Kr.,²² og Megakles' (1) efterkommere blev her dømt for besmittelse og landsforvist for evig tid.²³ Der gik dog ikke lang tid, før de kunne vende tilbage til Athen, og på Thukydid's tid levede deres efterkommere stadig i byen.²⁴

Alkmaion (1)

Denne Megakles (1) var altså far til Alkmaionidernes eponyme stamfader, Alkmaion (1). På trods af, at han formentlig levede i eksil, skal Alkmaion (1) have kommanderet Athens styrker i den såkaldte Første hellige Krig.²⁵ Krigen drejede sig om kontrollen over Delphi, og blev efter alt at dømme udkæmpet i 590'erne f.Kr.²⁶ Athen var på den vindende side, blandt andet sammen med tyrannen Kleisthenes (1) af Sikyon, der skulle blive en central figur i Alkmaionidernes historie. Gode relationer mellem Kleisthenes (1) og Alkmaioniderne kan være blevet grundlagt allerede i Delphi under krigen.²⁷

Det var ifølge traditionen denne Alkmaion (1), der skabte Alkmaionidernes enorme rigdom. Herodot fortæller følgende mindeværdige anekdote om, hvordan Alkmaion (1) grundlagde formuen:

18. Thuk. 1.126.11.

19. Thuk. 1.126.8.

20. Hdt. 5.71.2: *φονεύσαι δὲ αὐτοὺς αἰτίη ἔχει Ἀλκμεωνίδας.*

21. Forsdyke 2005, 82.

22. Anderson 2000, 397; Forsdyke 2005, 89. Afdøde som f.eks. Megakles (1) blev exhumeret og bortkastet uden for Attikas grænser (Plut. *Sol.* 12.4).

23. Thuk. 1.126.12; Forsdyke 2005, 89-90.

24. Thuk. 1.126.12.

25. Plut. *Sol.* 11.2, hvor han kaldes *Ἀθηναίων στρατηγός.*

26. Om krigen: Forrest 1956; Davies 1994.

27. Alexander 1959, 133.

Alkmaioniderne var fra de ældste tider en højt anset slægt i Athen, og den voksede i anseelse med Alkmaion og senere med Megakles. Alkmaion, søn af Megakles, havde gjort alt, hvad der stod i hans magt for at hjælpe de ledere, Kroisos havde sendt til oraklet i Delphi for at spørge dette til råds, og da Kroisos af sine landsmænd fik at vide, hvor tjenstvillig han havde været, inviterede han ham til Sardes og tilbød ham som belønning alt det guld, han kunne bære bort på én gang på sin krop. Stillet over for et sådant tilbud udtænkte Alkmaion en sindrig metode. Han iførte sig en rummelig kiton med en stor fold over bæltet, tog de videste støvler på, han kunne finde, og i dette udstyr lod han sig føre ind i Kroisos' skatkammer. Der kastede han sig over en dyngede guldstøv og stoppede først så meget ned i støvleskafterne, som de kunne rumme, derefter fyldte han så hele kitonfolden med guld og pudrede sit hår med guldstøv, og efter til sidst også at have proppet munden fuld vaklede han ud af skatkammeret næppe i stand til at sætte det ene ben foran det andet, og med sine svulmende kinder og sin udstoppede krop lignede han alt andet end et menneske. Da Kroisos så ham, brast han i latter, men lod ham beholde det allsammen og gav ham endda lige så meget til. Således gik det til, at denne familie blev styrtende rig ...²⁸

Denne kostelige anekdotes hensigt er måske at latterliggøre traditionelle aristokratiske *xenia*-relationer,²⁹ eller at stemple Alkmaioniderne som *nouveaux riches*,³⁰ hvad de givet ikke var.³¹ Der er forskellige problemer med anekdoten som historisk kilde, først og fremmest det, at den fremstiller Alkmaion (1) og Kroisos som samtidige, hvad de dårligt kan have været.³² På Alkmaions (1) tid var Lydiens konge Alyattes, og han stod i forbindelse med Delphi, hvor han både konsulterede oraklet og lod en prægtig dedikation opstille.³³ Hvis Alkmaion (1) har stået i forbindelse med en lydisk konge, har det formentlig været med Alyattes,³⁴ og Delphi kan have været stedet, hvor kontakten blev etableret. Men den kendte Kroisos var naturligvis en mere farverig konge at knytte

28. Hdt. 6.125 (overs. Hjortsø 1979, modificeret).

29. Kurke 2003, 90-92.

30. Scott 2005, 415.

31. Ud over fra jordbesiddelser (Davies 1971, 384) har Alkmaioniderne muligvis haft indtægter fra sølvminerne ved Laurion i det sydlige Attika: Camp 1994, 9.

32. Scott 2005, 415.

33. Hdt. 1.19.2, 25.2.

34. Davies 1971, 371; Austin 1990, 295; Scott 2005, 415.

anekdoten til,³⁵ og det er sikkert grunden til, at han har fortrængt Alyattes i den folkelige, mundtlige tradition, Herodot her trækker på.³⁶ Det har nok også været nærliggende at knytte historien til Kroisos, hvis Alkmaioniderne faktisk på et (senere) tidspunkt også har stået i forbindelse med ham, og det er der nogen grund til at tro, at de har. Et gravepigram fra ca. 540-530 f.Kr.³⁷ fundet på en base, der formentlig har båret den berømte 'Anavysos kouros',³⁸ angiver den afdødes navn som Kroisos, og adskillige forskere er af den opfattelse, at vi her har at gøre med en Alkmaionide, måske et barn eller barnebarn af Alkmaion (1).³⁹ Hvis dette er korrekt, har vi her bevis for forbindelse mellem Alkmaioniderne og den berømte konge af Lydien, som afdøde må skyldes sit navn. Et andet prægtigt gravmonument var muligvis også rejst over en Alkmaionide, nemlig en 4.5 m høj stele fra ca. 550-525 f.Kr., udsmykket med relief og kronet af en sphinx og fundet i det samme område som Kroisos' kouros.⁴⁰ Basen har en fragmentarisk indskrift: Μνῆμα φίλοι Με[---] πατὲρ ἐπέθεκε θανόν[τι].⁴¹ Hvis Με[---] restaureres som Με[γακλεί με] får vi verset μνῆμα φίλοι Με[γακλεί με] πατὲρ ἐπέθεκε θανόν[τι], og dermed et gravmæle over en Megakles, et navn der var uhyre almindeligt blandt Alkmaioniderne.⁴² Selvom det er temmelig fristende, er det dog klart, at andre navne er mulige. Et andet gravmæle fra samme område stod muligvis også på en Alkmaionides grav: en base til en stele fra ca. 540-530 f.Kr. med en indskrift, der angiver at monumentet var rejst af en Peisianax, igen et navn der forekommer blandt senere Alkmaionider.⁴³ Camp foreslår endvidere, at det var Alkmaionider, der dedicerede i hvert fald nogle af de mange prægtige, kolossale arkaiske kouroi fra ca. 600-580 f.Kr., der er fundet i Athenes og Poseidons helligdomme ved Sounion.⁴⁴ Lyderkongens generøse belønning har dog næppe betalt for alle disse monumenter, og Alkmaions (1) forfædre

35. Scott 2005, 415.

36. Kurke 2003, 90-91. Pindar skal have fortalt historien i et digt (Kurke 2003, 99 n. 51).

37. *IG I³* 1240.

38. Jeffery 1962, 144; Richter 1970, 115, Figs. 395-98; Boardman 1991a, Fig. 107.

39. Jeffery 1962, 144; Eliot 1967, 280-84; Bicknell 1971, 392-93; Davies 1971, 374: "[T]here is no Athenian family with a better claim on the name than the Alkmeonidai"; cf. Austin 1990, 295 n. 20; Anderson 2000, 389 og 2003, 27-28; Hall 2007, 170.

40. Richter 1961, 27 nr. 37, 159-65, Figs. 96-109.

41. *IG I³* 1241.

42. Anderson 2000, 390 og 2003, 28.

43. Jeffery 1962, 144-45 nr. 58; Bicknell 1971, 393-95; Anderson 2000, 390-91 og 2003, 28.

44. Camp 1994, 9; cf. Anderson 2000, 391.

har næppe suget på lappen. I betragtning af, at Alkmaioniderne havde deres navn efter Alkmaion (1), er det forbløffende lidt, vi ved om ham, men det er formentlig en rimelig antagelse, at det var ham, der førte familien fra rigdom til *enorm* rigdom, og at han stod i forbindelse med det lydiske kongehus, tidens stormagt.

Megakles (2)

Alkmaion (1) havde mindst tre sønner. En af dem, Megakles (2), var en af de vigtigste skikkelser i Athens politiske historie i det 6. årh. f.Kr. Han var vendt tilbage til Athen på trods af det evige eksil (*aeiphygia*), Megakles' (1) efterkommere var blevet dømt til. Han var gift med Agariste (1), der var datter af den berømte og magtfulde tyran Kleisthenes (1) af Sikyon, en af sejrherrene fra den Første Hellige Krig, hvorunder forbindelsen mellem Kleisthenes (1) og Alkmaioniderne kan være blevet skabt: Alkmaion (1) ledte Athens styrker under krigen. Dette ægteskab må have været en stor prestigesejr for Megakles (2), som vi skal se. Han skiltede da også ret demonstrativt med sin hustrus ophav, idet han opkaldte en af sine sønner efter hendes farfar Aristonymos (1) og en anden efter hendes far, Kleisthenes (1).⁴⁵ Den sidstnævnte søn, Kleisthenes (2), skulle blive den statsmand, der indførte demokratiet i Athen. Den slags ægteskaber med kvinder fra aristokratiske familier fra andre bystater var på ingen måde ualmindelige i arkaisk tid:⁴⁶ Kylon var gift med en datter af Theagenes af Megara,⁴⁷ og Peisistratos indgik i hvert fald to sådanne ægteskaber, med Timonassa fra Argos⁴⁸ og med Koisyra fra Eretria.⁴⁹ Fordelene ved dem var åbenlyse, når aristokratiske magtkampe udviklede sig til krig eller kupforsøg: Kylon fik en hærstyrke fra Theagenes til sit kupforsøg,⁵⁰ og Peisistratos blev støttet af en styrke fra Argos, da han vandt sig tyrannmagten i slaget ved Pallene ca. 546 f.Kr.⁵¹ Alkmaioniderne fik dog ikke sådan kontant

45. Bicknell 1972, 55: "Agariste's husband [i.e. Megakles (2)] named one son after his wife's distinguished father, another after her grandfather. The Alkmeonid house's prestigious connection was thus vaunted before fellow nobles and the demos at large."

46. Davies 1984, 118.

47. Thuk. 1.126.3.

48. Arist. *Ath. Pol.* 17.4.

49. Lavelle 1989, 507-10; Lavelle 2005, 135-36.

50. Thuk. 1.126.5.

51. Arist. *Ath. Pol.* 17.4; cf. Hdt. 1.61.4. Soldater fra Argos blev muligvis hos Peisistratos som hans livvagt: se Bing 1977.

støtte af Kleisthenes (1) af Sikyon: Kleisthenes var død, og orthagoridernes dynasti var blevet styrtet, da man virkelig havde brug for støtten ved Pallene.⁵²

Athen var i begyndelsen af 6. årh. f.Kr. plaget af voldsomme økonomiske, sociale og politiske problemer, som bystaten forsøgte at løse ved hjælp af en reformpakke udarbejdet af den berømte Solon.⁵³ Hans reformer løste imidlertid ikke alle Athens politiske problemer, og snart var situationen atter spændt. Ifølge Herodot 1.59.3 og Arist. *Ath. Pol.* 13.1 stod tre grupperinger (*staseis*) over for hinanden. Megakles (2) var leder af den ene, de såkaldte *paralioi* ('kystfraktionen'), mens de to andre blev ledet henholdsvis af en vis Lykourgos og den senere tyran Peisistratos.⁵⁴ Ifølge Herodot (1.59.4-6) lykkedes det i første omgang – i 561 f.Kr. – Peisistratos at vinde magten, hvorpå Megakles (2) og Lykourgos fandt sammen og fordrev ham (1.60.1). Det førte dog blot til rivalisering mellem Megakles (2) og Lykourgos (1.60.2). Dette fik Megakles (2) til at tilbyde Peisistratos en alliance, mod at han tog Megakles' (2) datter til ægte (1.60.2). Peisistratos vendte nu tilbage og greb atter magten (1.61.1). Bl.a. på grund af den forbandelse, der hvilede over Alkmaioniderne, ønskede Peisistratos dog ikke at få børn med Megakles' (2) datter (1.61.1), og rasende over denne fornærmelse forligede Megakles (2) sig med sine tidligere fjender og vendte sig mod Peisistratos, der fortrak til Eretria på Euboia (1.61.2). Peisistratos forberedte sig nu grundigt på at vende tilbage, bl.a. med støtte fra Theben, Argos og Naxos (1.61.3-4). Efter ti års forberedelser satte Peisistratos ud fra Eretria og indtog Marathon, hvor hans tilhængere nu strømmede til (1.62.1). I Athen reagerede ingen, før det rygtedes, at Peisistratos var på march mod byen (1.62.2). Først da rykkede athenerne ud for fuld styrke (*panstratiei*: 1.62.3). Det lykkedes Peisistratos at overraske og besejre den athenske hær ved Pallene (1.63.1). Denne sejr betød Peisistratos' endelige magtovertagelse (1.64). Om Megakles (2) selv hører vi intet i forbindelse med slaget ved Pallene. Det kan have været ved Pallene, at Alkmaioniden Kroisos faldt, hans egen bror eller nevø: Indskriften på basen til Kroisos' gravskulptur fortæller, at "den stormende Ares dræbte ham blandt frontkæmperne",⁵⁵ men ellers er der ingen detaljer om individuelle Alkmaionider.

52. Berve 1967, 32.

53. Litteraturen om Solons reformer er uoverskuelig. Det bedste sted at orientere sig er Rhodes 1993, 118-78.

54. Se Forsdyke 2005, 103-5.

55. *IG I³ 1240: ἡὸν ποτ' ἐνὶ προμάχοις : ὄλεσε θῶρος : Ἄρες.*

Herodot runder sin beretning om Peisistratos' magtovertagelse af med ordene: "Peisistratos herskede som tyrann i Athen. Nogle af athenerne var faldet i slaget, mens andre af dem var på flugt fra deres hjemland sammen med Alkmaioniderne."⁵⁶ Implikationen er tydeligvis, at Alkmaioniderne ledte athenerne ved Pallene og efter nederlaget gik i eksil. Dette har adskillige antikhistorikere imidlertid ikke villet acceptere,⁵⁷ og det kan ikke betragtes som sikkert, at Alkmaioniderne gik i eksil efter nederlaget.

Beretningen om Peisistratos' magtovertagelse i Aristoteles' *Athenaion Politeia* afviger fra Herodots på en række punkter, men også her hører vi om en serie skiftende alliancer mellem ledende aristokratiske familier, om det mislykkede ægteskab mellem Peisistratos og Megakles' (2) datter (14.4), om Peisistratos' base i Eretria (15.2), om støtte til ham fra Theben, Naxos (15.2) og Argos (17.4), og vi hører om Peisistratidernes sejr ved Pallene, der førte til Peisistratos' endelige magtovertagelse (15.3). Heller ikke her er der yderligere detaljer om Megakles (2), men alt i alt står det dog klart, at han og hans familie deltog endog særdeles aktivt i kampen om magten i Athen. Hos Aristoteles er der dog ikke tale om eksil efter slaget ved Pallene, som der er hos Herodot. Hvis Alkmaioniderne måtte drage i eksil efter Pallene, hvilket som sagt på ingen måde er sikkert, må de hurtigt være nået til forståelse med Peisistratos og være vendt hjem igen, i hvert fald nogle af dem, nemlig Megakles' (2) sønner, Kleisthenes (2) og Hippokrates (1).⁵⁸

Kleisthenes (2)

Hippokrates (1), søn af Megakles (2)⁵⁹ og måske selv opkaldt efter Peisistratos' far,⁶⁰ var gift med en Koisyra, der efter alt at dømme var en datter af Peisistratos.⁶¹ Dette ægteskab må være indgået et sted i perioden 530-520 f.Kr. og må fortolkes som udtryk for,

56. Hdt. 1.64.3: Καὶ Πεισίστρατος μὲν ἐτυράννευε Ἀθηνέων, Ἀθηναίων δὲ οἱ μὲν ἐν τῇ μάχῃ ἐπεπτώκεσαν, οἱ δὲ αὐτῶν μετ' Ἀλκμεωνιδέων ἔφευγον ἐκ τῆς οἰκίης (overs. forf.). - Ἀλκμεωνιδέων er en rettelse af håndskrifternes Ἀλκμεωνίδεω. Megakles (2) havde, som vi skal se, en bror ved navn Alkmeonides (1), og det kan derfor ikke helt udelukkes, at der faktisk skal læses Ἀλκμεωνίδεω her. En nærliggende fortolkning ville da være, at Megakles (2) enten faldt i slaget eller allerede var død, da det blev udkæmpet, og at hans bror havde taget/tog over som familiens leder.

57. F.eks. Bicknell 1970; Kinzl 1976; Lewis 1988, 288; og Osborne 2009, 269.

58. Kinzl 1976; Forsdyke 2005, 121; Lavelle 2005, 152.

59. Hdt. 6.131.2.

60. Davies 1971, 379.

61. Lavelle 1989, 507-10; Lavelle 2005, 152.

at Alkmaioniderne nu havde forliget sig med Peisistratos og hans sønner efter den konflikt, der kulminerede i slaget ved Pallene.⁶² Gode relationer mellem Peisistratidernes og Alkmaioniderne bekræftes også af en indskrift fundet på Athens agora. Indskriften var oprindeligt en liste over de eponyme archonter i Athen, sat op ca. 425 f.Kr., af ukendte grunde.⁶³ Fire fragmenter af listen er bevaret, og det i denne sammenhæng mest interessante er fragment c, der ser således ud:

- 1 [Ὀν]ετο[ρίδες]
 [ἠ]ιππία[ς]
 [Κ]λεισθέν[ες]
 [Μ]ιλτιάδες
 5 [Κα]λλιᾶδες
 [.5.]στρατ[ος]

Den i linje 4 nævnte Miltiades var med sikkerhed archont i 524 f.Kr.⁶⁴ Fragmentet her er altså en liste over archonterne i årene 527-522 f.Kr. Peisistratos selv døde i 528 f.Kr.; archonten for 526 f.Kr. (lin. 2) er tydeligvis hans søn og efterfølger Hippias. Thukydid siger om Peisistratidernes styre følgende (6.54.6): "I øvrigt benyttede staten uden deres [dvs. Peisistratidernes] indblanding de eksisterende love, undtagen for så vidt som de [dvs. Peisistratidernes] sørgede for, at der altid var en af dem selv blandt archonterne."⁶⁵ Som Dover anfører, skal 'dem selv' nok ikke presses til at betyde, at *kun* familiemedlemmer blev anbragt i vigtige embeder for at sikre styret; det inkluderer givet 'deres egne folk' i bredere betydning.⁶⁶ Hippias var, naturligvis, et medlem af selve familien, og i linje 6 er det fristende at restaurere til [Πεισί]στρατ[ος], idet Hippias' egen søn

62. Lavelle 2005, 152.

63. *IG I³ 1031* = Meiggs & Lewis, *GHI* nr. 6.

64. Develin 1989, 47.

65. τὰ δὲ ἄλλα αὐτῇ ἢ πόλις τοῖς πρὶν κειμένοις νόμοις ἐχρήτο, πλὴν καθ' ὅσον αἰεὶ τινα ἐπεμέλοντο σφῶν αὐτῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς εἶναι (overs. forf.).

66. Dover 1965, 63 *ad loc.*: "If σφῶν αὐτῶν is taken literally, it means the Peisistratid family itself, and no doubt it was always possible for a member of a family to hold one or other of the principal offices of that period: the eponymous archonship, the office of polemarch, and that of the archon basileus. Thucydides may, however, mean σφῶν αὐτῶν to include political associates."

Peisistratos faktisk vides at have været archont.⁶⁷ Men – archonten for året 525 f.Kr. er næsten med sikkerhed en Kleisthenes,⁶⁸ og her kan der kun være tale om Megakles' (2) søn, den senere lovgiver. Kleisthenes (2) må altså have været en af Peisistratidernes 'egne',⁶⁹ hvad ægteskabet mellem hans søn Hippokrates (1) og Peisistratos' datter Koisyra da også tyder på, at Alkmaioniderne som sådan var.

Men alliancen mellem Peisistratiderne og Alkmaioniderne holdt ikke. I 514 f.Kr. blev Hippias' bror Hipparchos dræbt ved et attentat udført af Harmodios og Aristogeiton,⁷⁰ der efter tyranniets fald blev heroiseret for denne 'dåd'.⁷¹ Harmodios mistede selv livet under attentatet, men Aristogeiton blev taget levende og forhørt under tortur. De oplysninger der herunder kom frem, førte tilsyneladende Hippias til den opfattelse, at det egentlige mål for attentatet havde været ham selv, og at de to attentatmænd havde stået i spidsen for en større sammensværgelse, hvilket kan være korrekt.⁷² Efter attentatet blev Hippias' styre, som før havde været mildt, langt mere tyrannisk,⁷³ og ifølge Aristoteles blev mange dræbt og fordrevet.⁷⁴ I efterdønningerne af attentatet må Alkmaioniderne være gået eller blevet drevet i eksil,⁷⁵ for vi møder dem nu som arge modstandere af Peisistratiderne. En gang i perioden 514-512 f.Kr.⁷⁶ befæstede Alkmaioniderne sammen med andre flygtninge et sted i Attika ved navn Leipsydriion, hvor de

67. Thuk. 6.54.6.

68. Dette er accepteret af stort set alle (Eliot & McGregor 1960, 32; Bicknell 1970, 129; Davies 1971, 375; Jeffery 1976, 78; Davies 1988, 288; Lavelle 1988b, 213; Develin 1989, 47; Rhodes 1993, 220, 234; Ober 1996, 37; Forsdyke 2005, 121; Osborne 2009, 269), men se Dillon 2006 for det synspunkt, at indskriften skal restaureres [Π]λεισθέν[ες]. Ingen kendt person fra den rette tid bar dette navn, som i øvrigt heller ingen anden athener med sikkerhed vides at have båret.

69. Rhodes 1993, 234.

70. De to vigtigste kilder til attentatet er Thuk. 6.54-59.1-2 og Arist. *Ath. Pol.* 18.-19.1-2.

71. Om kulten for Harmodios og Aristogeiton, se Fornara 1970.

72. Thuk. 1.20.2: τῶν ξυνειδότην; 6.56.2: τοὺς ξυνεπιθησομένους; 6.56.3: οἱ ξυνομωμοκότες; 6.57.2: τῶν ξυνωμοτῶν.

73. Hdt. 5.55: μετὰ ταῦτα ἐτυραννεύοντο Ἀθηναῖοι ἐπ' ἕτερα τέσσερα οὐδὲν ἦσσαν ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἢ πρὸ τοῦ; 5.62.2: Ἰππίεω τυραννεύοντος καὶ ἐμπικραινομένου Ἀθηναίοισι διὰ τὸν Ἰππάρχου θάνατον; 6.123.2: οἱ μὲν γὰρ [dvs. Harmodios og Aristogeiton] ἐξηγρίωσαν τοὺς ὑπολοίπους Πεισιστρατιδέων Ἰππάρχον ἀποκτείναντες; Thuk. 6.59.2: τοῖς δ' Ἀθηναίοις χαλεπωτέρα μετὰ τοῦτο ἢ τυραννίς; Arist. *Ath. Pol.* 19.1: μετὰ δὲ ταῦτα συνέβαινε πολλῶ τραχυτέραν εἶναι τὴν τυραννίδα.

74. 19.1: πολλοὺς ἀνηρηκέναι καὶ ἐκβεβληκέναι. Thukydid nævner intet om eksil, men bekræfter de mange henrettelser: ὁ Ἰππίας διὰ φόβου ... τῶν πολιτῶν πολλοὺς ἔκτεινε.

75. Rhodes 1993, 234; Forsdyke 2005, 128.

76. Robinson 1994, 363 n. 2.

fik forstærkninger fra andre tyrannmodstandere i Athen.⁷⁷ Hensigten var at føre en frihedskrig med Leipsydriion som base. Flygtningene blev dog belejret og fordrevet fra stedet af Hippias' styrker, tilsyneladende med alvorlige tab.⁷⁸ Kleisthenes (2) har givet deltaget i dette foretagende, men derudover er det kun muligt at identificere en enkelt Alkmaionide ved Leipsydriion, en Alkmaion, sandsynligvis den Alkmaion (2) der var nevø til Kleisthenes (2) og archont i året 507 f.Kr.⁷⁹ og muligvis Leipsydriionprojektets leder.⁸⁰

Efter tilbageslaget ved Leipsydriion slog Alkmaioniderne ind på en ny kurs. I 548 f.Kr. var templet i Delphi brændt ned,⁸¹ og Alkmaioniderne, der via Alkmaion (1) formentlig havde gode kontakter i Delphi,⁸² havde påtaget sig arbejdet med at opføre et nyt tempel.⁸³ Arbejdet med bygningen nærmede sig sin afslutning,⁸⁴ og Alkmaioniderne brugte nu deres økonomiske ressourcer til at gøre bygningen prægtigere end kontrakten krævede.⁸⁵ Den prestige, de derved fik, udnyttede de til at få oraklet til at arbejde for sig.⁸⁶ Hver gang en spartaner konsulterede oraklet, det være sig i et privat eller offentligt ærinde, befalede Pythia Sparta at befri Athen.⁸⁷ Ifølge Herodot var det Kleisthenes (2), der stod bag denne manøvre,⁸⁸ der skulle vise sig at bære frugt: Da de til stadighed fik den samme befaling, sendte spartanerne først en mindre styrke under Anchimolios mod Athen.⁸⁹ Denne styrke blev dog besejret af Peisistratiderne, der fik

77. Hdt. 5.62.2; Arist. *Ath. Pol.* 19.3.

78. Arist. *Ath. Pol.* 19.3 kalder Leipsydriionaffæren en *symphora* og citerer et *skolion*, der kalder Leipsydriion *προδωσέταιρον* og omtaler faldne. Dette *skolion* er oversat hos Johansen 2002, 109: "Ak, Leipsydriion, vore venner sveg du, | brave var de og gode til at kæmpe | og af fornem byrd, dem har du dræbt. | Da fik de vist, de var af deres fædres slægt."

79. Davies 1971, 382; Ostwald 1988, 306.

80. Bicknell 1972, 55-56 (som fastholder teksten Ἀλκμαίων hos Hesychios s.v. Leipsydriion, hvor der eller normalt men uden grund 'rettes' til Ἀλκμαιωνίδα).

81. Paus. 10.5.13.

82. Forsdyke 2005, 129-30.

83. Hdt. 5.62.2; Arist. *Ath. Pol.* 19.4.

84. Rhodes 1993, 236.

85. Hdt. 5.62.3: τὸν νηὸν ἐξεργάσαντο τοῦ παραδείγματος κάλλιον.

86. Hdt. 5.63.1 (jeg følger her Robinson 1994; cf. Forsdyke 2005, 130).

87. Hdt. 5.63.1: τὰς Ἀθήνας ἐλευθεροῦν; Arist. *Ath. Pol.* 19.4: ἡ δὲ Πυθία προέφερον αἰεὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις χρηστηριαζόμενοις ἐλευθεροῦν τὰς Ἀθήνας.

88. Hdt. 5.66.1: Κλεισθένης ... ἀνὴρ Ἀλκμεωνίδης, ὅς περ δὴ λόγον ἔχει τὴν Πυθίην ἀναπεῖσαι. Zahrnt 1989 argumenterer for, at Alkmaioniderne her handlede i forståelse med kong Kleomenes af Sparta, hvis interesser faldt sammen med deres.

støtte af kavalleri fra Thessalien, og Anchimolios selv blev dræbt.⁹⁰ Spartanerne sendte nu en større styrke under kong Kleomenes mod Athen.⁹¹ Kleomenes besejrede Peisistratidernes thessaliske allierede⁹² og belejrede tyrannerne på Akropolis “sammen med de athenere, der ønskede sig friheden”, som Herodot siger,⁹³ og heriblandt var givetvis Alkmaioniderne. Thukydid siger i hvert fald, at tyrannerne blev styrtet “af lakedaimonerne og de landflygtige Alkmaionider”.⁹⁴ Belejrerne havde held til at tage Peisistratidernes sønner til fange, og for at få dem tilbage måtte Peisistratiderne acceptere at forlade Attika inden for fem dage.⁹⁵ De forlod Athen og drog til Sigeion ved Hellesponten,⁹⁶ derfra til Lampsakos, og herfra videre til storkongen Dareios.⁹⁷ Dette skete, mens Harpaktides var archont, dvs. i året 511 f.Kr.,⁹⁸ og hermed var Athen ‘befriet’ for tyrannerne.

Fri for uroligheder var bystaten dog ikke, for nu udbrød der en traditionel aristokratisk magtkamp mellem Kleisthenes (2) og Isagoras, søn af Teisandros.⁹⁹ Til at begynde med havde Isagoras overtaget og blev valgt til archont for året 508 f.Kr.¹⁰⁰ Kleisthenes (2) reagerede ved, som Herodot siger, at føje folket til sin fraktion (5.66.2: τὸν δῆμον προσεταιρίζεται).¹⁰¹ Præcis hvad der her hentydes til,¹⁰² og den præcise rækkefølge af de begivenheder, der nu fulgte, er omdiskuteret,¹⁰³ men der synes at være sket

89. Hdt. 5.63.2; Arist. *Ath. Pol.* 19.5.

90. Hdt. 5.63.4; Arist. *Ath. Pol.* 19.5; Anchimolios havde muligvis personlige forbindelser til Alkmaioniderne: Forsdyke 2005, 130.

91. Hdt. 5.64.1; Arist. *Ath. Pol.* 19.5.

92. Hdt. 5.64.2; Arist. *Ath. Pol.* 19.5.

93. Hdt. 5.64.2: ἅμα Ἀθηναίων τοῖσι βουλομένοισι εἶναι ἐλευθέροισι.

94. Thuk. 6.59.4: ὑπὸ Λακεδαιμονίων καὶ Ἀλκμεωνιδῶν τῶν φευγόντων. I 6.53.3 nævner han blot lakedaimonerne.

95. Hdt. 5.65.1-2; Arist. *Ath. Pol.* 19.6.

96. Hdt. 5.65.3.

97. Thuk. 6.59.4.

98. Arist. *Ath. Pol.* 19.6: ἐπὶ Ἀρπακτίδου ἄρχοντος; Develin 1989, 48.

99. Hdt. 5.66.2: οὗτοι οἱ ἄνδρες ἐστασίασαν περὶ δυνάμιος; cf. Arist. *Ath. Pol.* 20.1.

100. Arist. *Ath. Pol.* 21.1; Develin 1989, 51.

101. Se også Hdt. 5.69.2: τὸν Ἀθηναίων δῆμον πρότερον ἀπωσμένον τότε πάντως πρὸς τὴν ἑωυτοῦ μοῖραν προσεθήκατο; cf. Arist. *Ath. Pol.* 20.1: ὁ Κλεισθένης προσηγάγετο τὸν δῆμον.

102. Ober 1996, 51 foreslår følgende oversættelse af ὁ Κλεισθένης τὸν δῆμον προσεταιρίζεται: “Cleisthenes embarked on the process of becoming the demos’ trusted friend.”

103. Litteraturen er uoverskuelig, men gode steder at starte er Ostwald 1988, 303-8; Ober 1996 og 2007; Badian 2000; og Forsdyke 2005, 133-43.

følgende: Da Kleisthenes (2) havde styrket sin position ved at føje folket til sin fraktion, svarede Isagoras igen (*ἀντιτεχνᾶται*: Hdt. 5.70.1) ved at tilkalde kong Kleomenes af Sparta, som han var trådt i forbindelse med under belejringen af Peisistratiderne på Akropolis (5.70.1). Kleomenes lod sende bud til Athen og forlangte efter Isagoras' anvisning Kleisthenes (2) landsforvist med henvisning til den forbandelse, der teknisk set stadig hang over Alkmaionidernes hoveder (5.70.2), og Kleisthenes (2) gik i eksil (5.72.1).¹⁰⁴ Kong Kleomenes kom nu til Athen med en mindre styrke og landsforviste yderligere 700 familier – igen efter råd fra Isagoras (5.72.1). Herefter forsøgte han at opløse Rådet¹⁰⁵ og overdrage magten til 300 mænd fra Isagoras' fraktion¹⁰⁶ – med andre ord at indføre et snævert oligarki. Rådet – formentlig det soloniske 400-mands Råd¹⁰⁷ – modsatte sig imidlertid sin opløsning, og Kleomenes og Isagoras besatte Akropolis (5.72.2). Nu rejste de øvrige athenere sig og iværksatte en belejring af kupmagerne (5.72.2). På tredjedagen forlod Isagoras¹⁰⁸, Kleomenes og hans lakedaimonske styrker Akropolis efter aftale med belejrerne (5.72.2: *ὑπόσπονδοι*). Athenere lod resten af oprørerne henrette (5.72.4), tilbagekaldte Kleisthenes (2) og de øvrige forviste fra deres eksil (5.73.1), og indgik en alliance med storkongen af Persien (5.73.1-3): Dette var første gang, det athenske folk traf afgørende politiske beslutninger på egen hånd, selvom ganske mange antager, at Kleisthenes (2) selv stod bag alliancen med storkongen.¹⁰⁹ Det var formentlig nu, efter sin hjemkaldelse fra eksil, Kleisthenes (2) gennemførte de store reformer, moderne historikere normalt betragter som demokratiets indførelse i Athen. Disse reformer hører til Athens forfatningshistorie,¹¹⁰ og her noterer vi os blot, at det altså var en Alkmaionide, der var arkitekten bag dem. Det er også værd at bemærke, at Alkmaioniden Alkmaion (2) var archont i det år, hvor Kleisthenes' (2) store fyle-reform trådte i kraft.¹¹¹ Alkmaion (2) var Kleisthenes' (2) nevø og havde deltaget ved Leipsydration og givetvis også i de følgende begivenheder. Efter sine

104. Ober 1996, 39.

105. Hdt. 5.72.2: *τὴν βουλήν καταλύειν ἐπειράτο*.

106. Hdt. 5.72.1: *τριηκοσίοισι δὲ τοῖσι Ἰσαγόρεω στασιώτῃσι τὰς ἀρχὰς ἐνεχείριζε*.

107. Badian 2000, 458.

108. Cf. Hdt. 5.74.1.

109. F.eks. Davies 1971, 381.

110. Se f.eks. Hignett 1952, 124-58; Hansen 1999, 34-36.

111. Pollux *Onom.* 8.110. Præcis hvornår det var, er omstridt: Davies 1971, 382 sætter Alkmaions archontat til 507; Develin 1989, 53 sætter det til 505; mens Badian 2000, 460 sætter det til 503.

reformer forsvinder Kleisthenes (2) ud af historien: Måske døde han kort efter, måske trak han sig simpelthen tilbage, eller måske nedtonede han bevidst betydningen af sine reformer.¹¹²

Marathon og ostrakisme

Derimod forsvandt Isagoras ikke helt. Kort tid efter sin ydmygelse i Athen, forsøgte kong Kleomenes af Sparta nemlig at indsætte Isagoras som tyrann i Athen.¹¹³ Det mislykkedes dog, ikke på grund af Athens egen indsats, men fordi Kleomenes' korinthiske allierede i sidste øjeblik nægtede at deltage i projektet.¹¹⁴ Senere, på et tidspunkt mellem 505 og 501 f.Kr., sendte spartanerne bud efter Athens tidligere tyrann, Hippias, som de selv havde afsat i 511 f.Kr.¹¹⁵ Spartanernes hensigt var at genindsætte Hippias som Athens tyrann for at forhindre, at Athen blev en stærk og uafhængig bystat, der kunne true deres egen magt.¹¹⁶ Også dette projekt strandede imidlertid, igen på grund af korinthisk modstand.¹¹⁷

Spartanerne opgav nu forsøget på at gøre Athen til en satellitstat, men Hippias opgav ikke sin ambition om at genvinde magten i Athen. Kort efter den mislykkede alliance med Kleomenes forsøgte han at udnytte sine persiske forbindelser til at få Athen til at acceptere, at han blev genindsat, men også dette mislykkedes.¹¹⁸ I 490 f.Kr. lagde en persisk ekspedition ind ved Marathon i Attika for at erobre Athen. En aldersstegen Hippias ledsagede og rådgav perserne.¹¹⁹ Hans mål var givet at blive indsat som tyrann i Athen under persisk ægide.¹²⁰ Også dette mislykkedes på grund af athenernes uventede og forbløffende sejr i det følgende slag. I forbindelse med slaget skal der være blevet signaleret til perserne ved hjælp af et skjold,¹²¹ og på Herodots tid hed det sig, at det var

112. Cromeij 1979; Anderson 2007. Ifølge Paus. 1.29.5 lå Kleisthenes begravet på statsgravpladsen på Kerameikos (cf. Anderson 2007, 107).

113. Hdt. 5.74.1.

114. Hdt. 5.75.1.

115. Hdt. 5.91.1.

116. Hdt. 5.91.1-3.

117. Hdt. 5.93.2.

118. Hdt. 5.96.1-2.

119. Hdt. 6.102.

120. Hdt. 6.107.2.

121. Hdt. 6.115: 6.121; 6.124.2.

Alkmaioniderne, der havde stået bag signalet, “fordi de ønskede, at athenerne skulle blive underlagt barbarerne og Hippias.”¹²² Hvad enten nu dette er sandt eller ej, kom Alkmaioniderne altså under mistanke for kollaboration med persere og gamle tyranner – forræderi – og denne mistanke kan være blevet næret af det faktum, at Alkmaioniderne var indgiftet i Peisistratiderne. Mistanken om forræderi er muligvis en del af forklaringen på, at familien spiller en forholdsvis beskednen politisk rolle efter Marathon, og på at adskillige af dens medlemmer var kandidater til at blive ostrakiseret i løbet af 480’erne og 470’erne f.Kr.¹²³

En af Kleisthenes’ (2) bedst kendte og nok mest berygtede¹²⁴ nyskabelser var *ostrakismen*.¹²⁵ Ved ostrakisme kunne en borger landsforvises i ti år, uden tab af ejendom og formue; efter udstået eksil kunne han vende hjem igen og atter deltage i bystatens politiske liv – og atter ostrakiseres, som det skete for en enkelt Alkmaionide. Institutionens formål var givetvis at mindske faren for *stasis*, dvs. en spændt og konfliktfyldt situation, der kunne udvikle sig til regulær borgerkrig.¹²⁶ En gang om året afgjorde folkeforsamlingen, om der skulle gennemføres en ostrakisme, som i givet fald fandt sted to måneder senere på agora. De borgere, der ønskede at deltage i afstemningen, skrev navnet på den borger, de helst så landsforvist i ti år, på et *ostrakon*, et potteskår. Hvis der blev afgivet mindst 6000 stemmer, var afstemningen gyldig, og den der havde vundet, eller snarere tabt, afstemningen måtte forlade Attika inden for ti dage. Det var ikke nødvendigt at argumentere for sin stemme, så personlige fjendskaber eller antipatier har givet ofte spillet en rolle for, hvis navn den enkelte skrev på

122. Hdt. 6.121.1: Ἀλκμεωνίδας ... ἀναδείξαι Πέρσησι ἐκ συνθήματος ἀσπίδα, βουλομένους ὑπὸ βαρβάρουσι τε εἶναι Ἀθηναίους καὶ ὑπὸ Ἴππιῃ.

123. Davies 1971, 381: “The almost complete absence from the political scene after 480 of descendants of the family in the male line is very remarkable. In spite of intermittent political activity ... and of the clear survival of the family wealth into the late fifth century, the family seems never to have recovered politically from the disastrous effects of its pro-Persian policies after 507 (Hdt. v. 73), from the loss of public confidence in its integrity after Marathon (Hdt. vi. 121 f.), and the subsequent onslaught by ostracism launched in the 480s by (in all probability) Themistokles. By 470, if not before, the family was politically bankrupt.” Cf. Ostwald 1988, 340.

124. Forsdyke 2005, 144.

125. Hansen 1993, 120-21; Forsdyke 2005, 146-49.

126. Om *stasis*, se Hansen 2004, 133-35; cf. Forsdyke 2005, 145: “[T]he institution of ostracism helped to deter violent intra-elite competition and stabilize the democratic polis.”; cf. ss. 165-70.

sit *ostrakon*. Men folk, der faktisk blev ostrakiseret eller fik mange stemmer, må have været fremtrædende personer i det offentlige liv.¹²⁷

Skønt loven om ostrakisme allerede blev indført under Kleisthenes (2),¹²⁸ blev den først anvendt en rum tid efter, første gang i 488/7.¹²⁹ Adskillige Alkmaioniders navne optræder på bevarede ostraka. Som et kuriosum kan det nævnes, at det ikke ganske kan udelukkes, at et enkelt *ostrakon* er beskrevet med navnet på en i øvrigt ukendt søn af den store Kleisthenes selv: et *ostrakon* fra 480'erne fundet på Athens agora har teksten ΚΛΑΛΙΣΕΝΟΣ ΚΛΕΣΤΕΝΟΣ, hvor ΚΛΕΣΤΕΝΟΣ formentlig må fortolkes som Κλεισθένους, dvs. som genitiv af navnet Kleisthenes, og referencen her kan næsten kun være til den demokratiske reformator.¹³⁰ En anden fortolkning er dog mere oplagt: ΚΛΑΛΙΣΕΝΟΣ er formentlig en ubehjælpelig måde at skrive 'Kallixenos' på, og en Kallixenos er kendt fra et stort antal *ostraka* fra 480'erne: vi har 278 *ostraka* med hans navn.¹³¹ Han var søn af en Aristonymos (2). Et enkelt *ostrakon* angiver, til hvilken familie Kallixenos (2) hørte: [Ἀλκ]μεων[ιδῶν | Καλ]λίχσεν[ος | Ἀρ]ιστο[νόμο].¹³² Kallixenos (2) var altså en Alkmaionide, og da vi har flere hundrede *ostraka* mod ham, kan vi gå ud fra, at han må have været en yderst prominent person. Kun mod ganske få som f.eks. Themistokles, der blev ostrakiseret i 470, kendes flere *ostraka*. Det mærkelige er, at vi *kun* kender Alkmaioniden Kallixenos (2) fra *ostraka*. Det illustrerer vel meget godt, hvor fragmentariske vores kilder til Alkmaionidernes historie er.¹³³

Men, hvis denne gådefulde Kallixenos (2) var søn af Aristonymos (2), hvorfor kalder et enkelt *ostrakon* ham så "søn af Kleisthenes"? Her kan måske være tale om en simpel prosopografisk fejl, idet Kallixenos' (2) far Aristonymos (2) efter alt at dømme var en yngre bror til lovgiveren Kleisthenes (2).¹³⁴ En anden mulighed er at ΚΛΑΛΙΣΕΝΟΣ ΚΛΕΣΤΕΝΟΣ skal forstås som "Kallixenos, *slægting* til Kleist-

127. Rhodes 1993, 271; Forsdyke 2005, 153.

128. Forsdyke 2005, 281-84.

129. Stanton 1970.

130. Thompson 1948, 193: "i. e., Kallixenos (?), son of Kleisthenes, probably an otherwise unknown son of Kleisthenes the legislator."; Stamires & Vanderpool 1950, 378; der er tale om *ostrakon* nr. 464 i Lang 1990. Cf. Brenne 2002a, 57.

131. Brenne 2002a, 57.

132. Lang 1990 nr. 524.

133. Om denne Kallixenos, se Stamires & Vanderpool 1950; Davies 1971, 376.

134. Stamires & Vanderpool 1950, 378; Davies 1971, 376; Bicknell 1972, 54.

henes”, idet Kleisthenes (2) i 480’erne vel stadig var familiens mest berømte medlem.¹³⁵ Kallixenos (2) havde en bror ved navn Alkmaion, formentlig den Alkmaion (2), der var archont i 507 (se ovenfor) og deltog i befæstningen af Leipsydrion;¹³⁶ mod ham kendes syv ostraka.¹³⁷

To andre Alkmaionider er hyppigt forekommende på de fundne *ostraka*.¹³⁸ Mod Hippokrates (2), søn af Alkmeonides (Ἱπποκράτης Ἀλκμεωνίδου), har vi 136 *ostraka*, der hører til i 480’erne, ligesom dem mod Kallixenos (2). Hvem den Alkmeonides var, der var Hippokrates’ (2) far, vides desværre ikke.¹³⁹ Alkmaion (1) selv havde en søn ved navn Alkmeonides (1); hvis han var Hippokrates’ (2) far, må han have fået sin søn ca. 560-550, og Hippokrates (2) vil have været en ret gammel mand i 480’erne, hvilket naturligvis ikke behøver at betyde, at han ikke kan have været en prominent offentlig person og politisk aktiv: Peisistratiden Hippias var omkring 80 år gammel i 490, da han blev forsøgt genindsat som tyrann. Alternativt var Hippokrates’ (2) far en ukendt Alkmeonides (2). Alkmaionide i egentlig forstand var Hippokrates (2) dog med sikkerhed: To *ostraka* fra agora bruger formen Ἀλκμεωνιδῶν (“en af Alkmaioniderne”) til at beskrive ham.¹⁴⁰ Mere ved vi desværre ikke om Hippokrates (2), selvom han må have været en fremtrædende personlighed.

Den anden Alkmaionide, der optræder hyppigt på *ostraka*, er en af familiens mest interessante figurer: Megakles (3) Hippokratous (1), en bror til Perikles’ mor. Hans navn er det hyppigste på *ostraka* overhovedet og findes på langt over 4000. Han blev da også ostrakiseret to gange, i 486 og igen i 471.¹⁴¹ Han var givetvis familiens leder i 480’erne. Hans far var bror til Kleisthenes (2), mens hans mor var en Koisyra, som

135. Stamires & Vanderpool 1950, 378: “May we not suppose that this lone ballot was also intended for Kallixenos Aristonymou, and that the voter meant it in the sense ‘Kallixenos, that relative of Kleisthenes’, Kleisthenes being the most prominent member of the family?”; cf. Lang 1990, 78 og Brenne 2002b, 91.

136. Bicknell 1972, 55-56; Brenne 2002a, 47.

137. Brenne 2001, 99; Brenne 2002a, 47.

138. Arist. *Ath. Pol.* 22.6 navngiver ikke det tredje ostrakismeoffer; man har ment, at det må have været Kallias Kratiou (Lang 1990, 65-66), og at han var en Alkmaionide (Bicknell 1972, 64-71). Der kendes over 700 *ostraka* mod denne Kallias, der *kun* kendes fra *ostraka*. Det har imidlertid vist sig, at disse *ostraka* stammer fra 470’erne (Brenne 2002a, 56).

139. Davies 1971, 373; Lang 1990, 50.

140. Lang 1990, nr. 206 og 215.

141. Lys. 14.39; Brenne 2002a, 62.

enten selv var fra Eretria på Euboa,¹⁴² eller datter af en Koisyra fra Eretria, som var gift med tyrannen Peisistratos.¹⁴³ Navnet Koisyra var synonymt med arrogance, hovmod og ekstravagant livstil, dvs. med den prototypiske tyranhustru.¹⁴⁴ Ifølge Aristoteles' *Athenaion Politeia* blev de tre første ofre for ostrakisme landsforvist på grund af deres slægtskab med og støtte til Peisistratiderne, og blandt de første ofre for ostrakisme var netop Megakles (3),¹⁴⁵ der som sagt blev ostrakiseret i 486. Han var i slægt med Peisistratiderne, enten via sin mor Koisyra eller på anden vis,¹⁴⁶ og er altså sandsynligvis blevet ostrakiseret på baggrund af den frygt for et fornyet tyranni, der var opstået efter slaget ved Marathon i 490, hvor den tidligere tyrann Hippias var blevet forsøgt genindsat af perserne,¹⁴⁷ og hvor Alkmaioniderne var kommet under mistanke for kollaboration. På trods af at Megakles (3) må have været en af bystatens mest prominente personer, ved vi ikke rigtig noget om hans politiske aktiviteter. Man har gættet på, at han beklædte et militært embede på fyle-niveau,¹⁴⁸ men ellers vides der intet om hans politiske karriere. Hvad han foretog sig under sit første eksil, er også stort set ukendt. I slutningen af 480'erne besluttede athenerne under indtryk af den forestående persiske invasion at lade de ostrakiserede vende hjem, formentlig for at de ikke skulle yde perserne hjælp.¹⁴⁹ Ved denne lejlighed er Megakles (3) givet vendt hjem til Athen, men om hans indsats under de store slag i 480-479 vides intet.¹⁵⁰ Han har dog næppe holdt lav profil, for i 471 blev han ostrakiseret igen.¹⁵¹

142. Brenne 2002b, 108-12.

143. Lavelle 1989, 507-10.

144. Lavelle 1989, 503; Brenne 2002b, 111; Forsdyke 2005, 156; se f.eks. Artistophanes, *Skyerne* 48: ἐγκεκοισυρωμένην (Thomsen 2002: "model Megakles de luxe").

145. 22.4: καὶ πρῶτος ὡστρακίσθη τῶν ἐκείνου συγγενῶν Ἴππαρχος Χάρμου Κολλυτεύς, δι' ὃν καὶ μάλιστα τὸν νόμον ἔθηκεν ὁ Κλεισθένης, ἐξελάσαι βουλόμενος αὐτόν. οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι τοὺς τῶν τυράννων φίλους, ὅσοι μὴ συνεχῆμαρτάνοιεν ἐν ταῖς ταραχαῖς, εἴων οἰκεῖν τὴν πόλιν, χρώμενοι τῇ εἰωθυίᾳ τοῦ δήμου πραότητι· ὧν ἡγεμῶν καὶ προστάτης ἦν Ἴππαρχος; 22.6: καὶ ὡστρακίσθη Μεγακλῆς Ἴπποκράτους Ἄλωπεκῆθεν. ἐπὶ μὲν οὖν ἔτη γ' τοὺς τῶν τυράννων φίλους ὡστράκιζον, ὧν χάριν ὁ νόμος ἐτέθη.

146. Lavelle 1988a.

147. Mann 2001, 88-89; Forsdyke 2005, 154 n. 41; Osborne 2009, 314.

148. Brenne 2002b, 103.

149. Arist. *Ath. Pol.* 22.8. κατεδέξαντο πάντας τοὺς ὡστρακισμένους ἄρχοντος Ὑψηχίδου, διὰ τὴν Ξέρξου στρατείαν.

150. Rhodes 1993, 281.

151. Forsdyke 2005, 152.

Som sagt var det ikke nødvendigt at argumentere for, hvem man stemte for at ostrakisere. Det skete dog undertiden, at en borger ud over navnet på den, han ønskede ostrakiseret, på sit *ostrakon* skrev en bemærkning, en såkaldt *Zusatz*, der forklarer, hvorfor han netop stemte på f.eks. Megakles (3). Et enkelt *ostrakon* kalder f.eks. den Kallixenos (2), der er omtalt ovenfor, for “forræder”.¹⁵² Adskillige *ostraka* mod Megakles (3) indeholder den slags bemærkninger, som primært refererer til hans familieforhold og til hans personlighed og livsstil. Et enkelt *ostrakon* kalder Megakles (3) *Kyloneios*, og hermed refereres der til den forbandelse, Alkmaioniderne pådrog sig i det 7. årh., da Megakles (1) nedkæmpede Kylons kupforsøg.¹⁵³ Samme forbandelse henviser to andre *ostraka* til: De kalder Megakles (3) *ἀλειτηρός* (“forbandet”).¹⁵⁴ Et andet synes at håne ham for hans fine aner;¹⁵⁵ mens seks *ostraka* beskriver ham ikke bare som søn af sin far Hippokrates (1) men også som søn af sin mor, Koisyra.¹⁵⁶ Hermed kan der, ligesom med henvisningerne til forbandelsen, henvises til Megakles’ belastende slægtskabsforhold, men referencen kan også være til en ekstravagant og arrogant livsstil, som navnet Koisyra var synonymt med. Et *ostrakon* kalder ham “søn af arrogancen”,¹⁵⁷ et kalder ham *μοιχος*, “horkarl”,¹⁵⁸ to andre henviser til hans frisure, der åbenbart var afskyeligt moderne,¹⁵⁹ mens tre muligvis henviser til hans tvivlsomme forretningsmetoder;¹⁶⁰ et enkelt kalder ham slet og ret *philargyros*, “pengegrisk”,¹⁶¹ og det er altså ikke noget specielt flatterende billede, Megakles’ (3) fjender her tegner af ham.

152. Brenne 2002b, 91 (T 1/65): [Καλλί]χσενος [ἡο πρ]οδότες. Cf. Forsdyke 2005, 154 (skriveren har givet mistænkt Kallixenos for at være pro-persisk).

153. Brenne 2002b, 104 (T 1/91): Μεγακλῆς ἡποκράτος Κυλόνεος.

154. Brenne 2002b, 104-5: T 1/92: Μεγακλέες ἡποκράτο(ς) ἀλειτερός; cf. T 1/93.

155. Brenne 2002b, 119-20 (T 1/114).

156. Brenne 2002b, 108-12.

157. Brenne 2002b, 118-19 (T 1/113).

158. Brenne 2002b, 114 (T 1/106): Μεγακλῆς ἡποκράτος μοιχός.

159. Brenne 2002b, 115-16.

160. Brenne 2002b, 116-17 (T 1/109-10); 118 (T 1/112).

161. Brenne 2002b, 117 (T 1/111): Μεγ[ακλέες] ἡππ[οκράτος] φιλάργ[υρος]. Cf. Forsdyke 2005, 156: “... a reference perhaps alluding to susceptibility to bribery in public office”.

Themistokles, der ikke var en Alkmaionide, blev ostrakiseret i 470, og mens han var i eksil blev han anklaget for forræderi og dømt til døden *in absentia*.¹⁶² Anklageren var Leobotes, søn af Alkmaion,¹⁶³ sandsynligvis den Alkmaion (2), der deltog i besættelsen af Leipsydrion, var archont i 507 og søn af Aristonymos (2), bror til Kleisthenes (2).¹⁶⁴

Megakles (3) havde sønnen Megakles (4). Med ham slutter Alkmaionidernes historie som fremtrædende familie. Han var nu ikke specielt prominent i det politiske liv, men beklædte dog embedet som sekretær for Athenes skatmestre (*tamiai*) i 428¹⁶⁵ og blev formentligt valgt til gesandt omkring 425.¹⁶⁶ Hans søn, Meletos, købte i det tidlige 4. årh. to huse, hvoraf det ene kostede den betragtelige sum af 3.250 dr.¹⁶⁷ Det svarer til mere end 3000 daglønninger for en faglært stenarbejder.¹⁶⁸

Denne fremstilling af Alkmaionidernes historie kan kun være en grov skitse, og enkelte detaljer er hypotetiske, mens andre formentlig er fejlagtige. Kilderne tillader ikke andet. Men selv en skitse lader os ane en af Athens helt store familier. Dens medlemmer var overmåde rige; de blev valgt til archonter; de giftede sig med døtre af andre store familier, også sådanne som ikke var athenske; de beklædte militære embeder; de reformerede Athens forfatning; de opstillede imponerende gravmæler; de byggede templet i Delphi; de måtte drage i eksil adskillige gange; de anvendte internationale forbindelser til at vende tilbage og til at skaffe sig rigdom; de indgik i et utal af skiftende alliancer med andre store familier; og de blev ofre for ostrakisme. De tilhørte simpelthen den *absolutte* elite.

162. Hansen 1975, 70.

163. Krateros (*FGrHist*) fr. 11; Plut. *Them.* 23.

164. Bicknell 1972, 54-56.

165. *IG* I³ 298.27: *hoῖς Μεγακλῆς Μεγακλέος Ἀλοπεκειε[ὺς ἐγραμμάτευε]*.

166. Davies 1971, 381; Develin 1989, 127.

167. Davies 1971, 381-82.

168. Austin & Vidal-Naquet 1977, 276.

Alkmaioniderne og sporten

Efter denne skitse af Alkmaionidernes historie følger her en skitse af familiens engagement i sporten. Allerede familiens grundlægger, Alkmaion (1), vandt en stor og prestigefuld sejr i Olympia. Herodot runder beretningen om Alkmaion (1) i Kroisos' skatkammer af med disse ord: "Således gik det til, at denne familie blev styrtende rig, og Alkmaion [1] fik råd til at holde stald med egne heste og vandt med et firspand i Olympia."¹⁶⁹ Denne sejr vandt Alkmaion (1) i året 592.¹⁷⁰ Omtrent 200 år senere, sandsynligvis i 397, blev en af Alkmaions (1) efterkommere stævnet i Athen, Alkibiades (2), søn af den berygtede Alkibiades (1), der hørte til Alkmaioniderne på mødrene side. Sagen var en udløber af den nu afdøde fars optræden i Olympia i 416, hvor han anmeldte et spand, der ikke var hans eget, til firspandsløbet – og vandt med det!¹⁷¹ I 397 blev der rejst krav om erstatning mod den unge Alkibiades (2), der hyrede Isokrates som logograf. Isokrates' tale for Alkibiades (2) er bevaret,¹⁷² og da faren var en temmelig tvivlsom personlighed, må sønnen forsvare hans karakter, som var et stort aktiv for anklagerne.¹⁷³ I den forbindelse kommer han ind på farens aner og siger dette: "På fædrene side tilhørte min far Eupatriderne, hvis ædelbårenhed man let erkender af selve navnet. På mødrene side tilhørte han Alkmaioniderne, der efterlod sig et særdeles storslået monument over deres rigdom: Alkmaion [1] var den første af byens borgere, der vandt med et spand i Olympia. Deres velvilje over for det jævne folk gav de bevis på under tyrannerne. Skønt de var i slægt med Peisistratos, og han var den af borgerne, de stod på bedst fod med, før han kom til magten, nægtede de at tage del i hans tyranni og foretrak at gå i landflygtighed snarere end at se deres medborgere under trældommens åg."¹⁷⁴ Her fremstilles Alkmaionidernes forhold til Peisistratos nok ikke helt i overens-

169. Hdt. 6.125 (overs. Hjortsø 1979).

170. Moretti, *Olympionikai* nr. 81.

171. Om Alkibiades i Olympia i 416, se Gribble 2012 og Stuttard 2012.

172. Isokrates 16.

173. Pritchard 2013, 71.

174. Isokrates 16.25: Ὅ γὰρ πατήρ πρὸς μὲν ἀνδρῶν ἦν Εὐπατριδῶν, ὧν τὴν εὐγένειαν ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπωνυμίας ῥάδιον γνῶναι, πρὸς γυναικῶν δ' Ἀλκμεωνιδῶν, οἱ τοῦ μὲν πλοῦτου μέγιστον μνημεῖον κατέλιπον – ἵππων γὰρ ζεύγει πρῶτος Ἀλκμέων τῶν πολιτῶν Ὀλυμπίασιν ἐνίκησεν, – τὴν δ' εὐνοίαν, ἣν εἶχον εἰς τὸ πλῆθος, ἐν τοῖς τυραννικοῖς ἐπεδείξαντο· συγγενεῖς γὰρ ὄντες Πεισιστράτου καὶ πρὶν εἰς τὴν ἀρχὴν καταστῆναι μάλιστ' αὐτῶ χρώμενοι τῶν πολιτῶν, οὐκ ἤξίωσαν μετασχεῖν τῆς ἐκείνου τυραννίδος, ἀλλ' εἴλοντο φεύγειν μᾶλλον ἢ τοὺς πολίτας ἰδεῖν δουλεύοντας. (overs. forf.).

stemmelse med de historiske kendsgerninger, men det synes at være korrekt, at Alkmaion (1) var den første athener, hvis firspand sejrede i Olympia. 200 år senere var dét altså stadig værd at nævne for hans efterkommere.

Alkmaion (1) havde mindst to sønner. En af dem var Megakles (2). Om denne Megakles (2) deltog aktivt i hestesport, som sin far og sin bror Alkmeonides (1) (se nedenfor), vides ikke, men han har nok fået en traditionel aristokratisk opdragelse, hvori atletik indgik som en naturlig del. Det tyder følgende passage hos Herodot i hvert fald på:

Senere, i næste slægtsled, blev familien [dvs. Alkmaioniderne] endnu mere berømt og anset blandt hellenerne end før, og det kunne den takke eneherskeren i Sikyon for. Kleisthenes [1], søn af Aristonymos [1], søn af Myron, søn af Andreas, havde nemlig en datter, Agariste [1], som han ville bortgifte til den af hellenerne, han fandt, var den bedste. Ved en fest i Olympia, hvor han havde vundet med et firspand [i 576], lod han bekendtgøre, at den hellener, der anså sig selv for en passende svigersøn til Kleisthenes [1], skulle møde i Sikyon inden 60 dage, eller før, hvis han ville, da han agtede at bortgifte sin datter inden et år fra denne dato. Alle de hellenere, der var stolte af sig selv og deres fædreland, strømmede nu som bejlere til Sikyon. Udelukkende til deres underholdning lod Kleisthenes anlægge en sportsplads [*παλαίστρα*] og en væddeløbsbane [*δρόμος*].

... Fra Athen mødte Megakles [2], søn af den Alkmaion [1], der besøgte Kroisos; endvidere Hippokleides, søn af Teisandros, den første blandt athenenserne i kraft af sin rigdom og sin skønhed ... Så mange bejlere strømmede der til. Da de havde indfundet sig til den fastsatte dag, udspurgte Kleisthenes [1] først hver enkelt om byrd og fædreland. Derefter beholdt han dem som gæster i sit hus gennem et helt år for at lære deres personlige egenskaber at kende, deres dannelse [*παίδευσις*] og optræden, deres temperament og de egenskaber, der passer sig for en mand [*ἀνδραγαθίη*], idet han snart var sammen med dem alle på en gang, snart foretrak at være sammen med en enkelt person. Dem, der var yngre holdt han med selskab i gymnasierne [*ἐς γυμνάσια ἐξαγινέων*]; mest var han dog interesseret i bejlernes manerer ved bordet. I hele den tid, de var hans gæster, fortsatte han med at omgås dem på denne måde og beværtede dem samtidigt storslået. Af en eller anden grund syntes han at sætte mest pris på de bejlere, der stammede fra Athen, og blandt dem foretrak han atter Hippokleides, søn af Teisandros, ikke alene på grund af hans mandige egenskaber [*ἀνδραγαθίη*], men også fordi han kunne føre sin slægt tilbage til Kypseliderne i Korinth.

Da den til brylluppet fastsatte dag kom, hvor Kleisthenes [1] skulle meddele, hvem han foretrak af bejlerne, ofrede han 100 okser og indbød bejlerne og borgerne i Sikyon til gilde. Da man var færdig med måltidet, kappedes bejlerne med hinanden i sang og selskabelig underholdning. Man fortsatte med at drikke, og Hippokleides, der nu var blevet midtpunkt i selskabet, befalede fløjtespilleren at spille en dansemelodi for ham; fløjtespilleren adlød og Hippokleides gav sig nu til at danse. Han syntes at være godt tilfreds med sin dans, men Kleisthenes [1] gjorde sig sine tanker ved dette postyr. Efter en kort pause bad Hippokleides om at få et bord ind, og da det var sket, stod han op på det og dansede først nogle lakoniske trin, derefter nogle attiske, til sidst stod han på hovedet på bordpladen og slog takt med benene i luften. Under de første danse havde Kleisthenes [1] ganske vist afskrevet Hippokleides som sin kommende svigersøn på grund af hans skamløse dans, men havde dog alligevel behersket sig for ikke direkte at skamme ham ud. Men da han så ham fægte med benene i luften, kunne han ikke bare sig længere, men råbte: "Der dansede du dig fra dit bryllup, søn af Teisandros!" Men Hippokleides svarede omgående: "Hippokleides er da ligeglad!" Derfra stammer dette mundheld.

Kleisthenes [1] påkaldte nu sine gæsters opmærksomhed, tog ordet og sagde: "I mænd, der bejler til min datter! Jeg sætter jer alle meget højt og ville gerne imødekomme alles ønske og ikke være tvunget til at foretrække en enkelt mand og afvise alle andre. Men det er jeg nu engang nødt til, jeg har jo kun én datter at give bort og kan ikke give hende til mere end én, men til dem, som ikke kan få hende, skænker jeg en gave på en talent sølv som tak for den ære, I har vist mig ved at rejse fra jeres eget land for at bejle til min datter. Og Agariste [1] trolover jeg hermed til Megakles [2], søn af Alkmaion [1], efter atheniensernes love. Megakles [2] erklærede så, at han modtog Agariste [1] som sin brud. Således bortgiftede Kleisthenes [1] sin datter.

Dette bejlervalg skænkede Alkmaioniderne berømmelse over hele Hellas. I ægteskabet fødtes Kleisthenes [2], opkaldt efter sin morfader i Sikyon; det var ham, der indførte fylerne og demokratiet i Athen. Foruden ham havde Megakles [2] en søn til, Hippokrates [1], der atter blev fader til en anden Megakles [3] og en datter, Agariste [2], opkaldt efter sikyonieren Kleisthenes' [1] datter. Denne Agariste [2] blev gift med Xanthippos, søn af Ariphron."¹⁷⁵

175. Hdt. 6.126-131 (overs. Hjortsø 1979, modificeret). Om denne passage: McGregor 1941; Alexander 1959; Parker 1994; Papakonstantinou 2010. Xanthippos var Perikles' far.

Moderne historikere accepterer, at denne uforglemmelige beretning i det store og hele er historisk, og at Kleisthenes (1) virkelig udpegede sin datters ægtemand på den måde, Herodot beretter om.¹⁷⁶ Det vil sige, at det accepteres, at Kleisthenes (1) blandt andet udpegede sin kommende svigersøn på baggrund af hans atletiske evner. Sport var en af de ‘conspicuous leises’, den græske aristokratiske elite brugte til at markere sin status og eksklusivitet,¹⁷⁷ så det er ikke så underligt igen, at Kleisthenes (1) tog bejlernes atletiske formåen med i betragtning ved udvælgelsen af svigersønnen, for de kunne afsløre, om en svigersønkandidat tilhørte den rette klasse. Selv var han i øvrigt også en (heste)sportsmand, og vandt ud over sin olympiske sejr i 576¹⁷⁸ en pythisk sejr – også i firspandsløb – ved den første egentlige afholdelse af De pythiske Lege i 582.¹⁷⁹ I Sikyon grundlagde han en festival med sportskonkurrencer til ære for Apollon Pythios, hvis første afholdelse blev finansieret med bytte, han havde vundet sig under Den første Hellige Krig.¹⁸⁰ Om to af Agaristes (1) bejlere ved vi da også, at de havde brødre, der var fremtrædende sportsmænd. Den ene er netop Megakles (2), som vi straks skal se. Den anden er Males fra Aitolien, som Herodot introducerer ved at fortælle, hvem hans bror var. Broren var “den Titormos, som var den stærkeste mand i Hellas”. Her hentydes givet til styrke i discipliner som boksning eller brydning. Alle detaljer om Titormos hører til i anekdoternes verden, men han skal have kunnet måle sig med den store Milon fra Kroton, antikkens største bryder.¹⁸¹

Herodot lægger faktisk en del vægt på, at Kleisthenes (1) vurderede bejlernes atletiske kvalifikationer, selvom deres manerer var vigtigere, men det fremgår ikke så tydeligt af Hjortsøes oversættelse. Hjortsøes “Udelukkende til deres underholdning lod Kleisthenes anlægge en sportsplads og en væddeløbsbane” gengiver Herodots *τοῖσι Κλεισθένης καὶ δρόμον καὶ παλαίστρην ποιησάμενος ἐπ’ αὐτῷ τούτῳ εἶχε* (6.126.3). “Udelukkende til deres underholdning” gengiver *ἐπ’ αὐτῷ τούτῳ*, og Hjortsø synes her at følge Steins fortolkning af syntagmet: “für die Unterhaltung und Beschäftigung der

176. Griffin 1982, 52-56; Murray 1993, 213; Osborne 2009, 266; Stein-Hölkeskamp 2009, 106; Papakonstantinou 2010, 73. Se også Nimas 2000.

177. Nielsen 2011, 30-31.

178. Moretti, *Olympionikai* nr. 96.

179. Paus. 10.7.6.

180. Schol. Pind. *Nem.* 9 inscr. Cf. McGregor 1941, 282-83; Kramer 1970, 54; Griffin 1982, 53-54; Hubbard 1992, 82-83; Parker 1994, 414; Kyle 2007, 83; Papakonstantinou 2010, 72.

181. Ailianos, *VH* 12.22; cf. Scott 2005, 421-22.

Gäste”¹⁸² der naturligvis heller ikke er helt umulig.¹⁸³ Men en anden fortolkning virker rimeligere. Abichts note til ἐπ’ αὐτῷ τούτῳ peger i den rigtige retning: “gerade zu dem Zweck”, um während dieses Jahres die leibliche wie geistige Tüchtigkeit der Bewerber kennen zu lernen und danach die Entscheidung zu treffen.”¹⁸⁴ Passagen må altså betyde, at Kleisthenes (1) lod bejlerne konkurrere i løb og brydning for at vurdere deres kvaliteter.¹⁸⁵ Også Hjortsøs “Dem, der var yngre holdt han med selskab i gymnasierne” lægger formentlig emfasen det forkerte sted. Det gengiver Herodotos καὶ ἐς γυμνάσιά τε ἐξαγινέων ὅσοι ἦσαν αὐτῶν νεώτεροι (6.128.1). Men dét betyder snarere, som Purvis oversætter det: “And he took the younger men outside to participate in gymnastic contests, too.”¹⁸⁶ Igen er emfasen snarere på kritisk eksamination end på social adspredelse. Megakles (2) kan have været i 20’erne, da brudekonkurrencen fandt sted,¹⁸⁷ og det kan ikke udelukkes, at han var en af de bejlere, hvis atletiske kvalifikationer Kleisthenes (1) bedømte. Da han vandt sig Agariste (1), kan han næppe have været en komplet umulius på en palæstra.

En anden af Alkmaions (1) sønner var Alkmeonides (1). Sammen med en bror, hvis navn måske var [?Krois]os, lod han omkring 550 et sejrsmonument rejse på Akropolis. Monumentet bestod af en dorisk søjle, der bar den egentlige ofring, formentlig en trefod af bronze.¹⁸⁸ På søjlens kapitæl stod denne indskrift:¹⁸⁹

[? Κροῖσ]ος κάλκμεο[νί]δες πέντ[ε] ἡι-
[πι]κόν τε ν[ικ]έσαντε ἀνε[θήτεν]

182. Stein 1866 *ad loc.*

183. Glass 1987, 161.

184. Abicht 1883 *ad loc.*

185. Glass 1987, 161; Papakonstantinou 2010, 73 n. 5.

186. Purvis 2008. Cf. How & Wells 1912 *ad loc.*: “The application of athletic tests is very characteristic of Greek ideas.” Cf. Glass 1987, 161; Papakonstantinou 2010, 73 n. 5.

187. Davies 1971, 372.

188. Themelis 2007, 30 nr. 1.

189. *IG I³ 597* (“[?Krois]os og Alkmeonides lod mig opstille, da de havde vundet i pentathlon og hesteløb” (overs. forf.)).

Som man let kan se, er indskriften desværre stærkt beskadiget, men dog ikke mere end at det står klart, at der er tale om et sejrsmonument rejst af to mænd ($\nu[\iota\kappa]\acute{\epsilon}\sigma\alpha\nu\tau\epsilon$) efter sejr i to discipliner ($\tau\epsilon$). At dømme efter dualisformen må der vel være tale om brødre, selvom restaureringen af navnet [?Krois]os bygger på den antagelse, at Alkmaion (1) opkaldte en søn efter kong Kroisos af Lydien, hvilket volder visse kronologiske problemer (ovenfor 4-5); så navnet skal måske restaureres anderledes (f.eks. [?Kрати]os), eller der kan være tale om far og søn. Hvis vi accepterer suppleringerne, vandt den ene Alkmaionide altså i pentathlon ($\pi\acute{\epsilon}\nu\tau[\epsilon]$), mens den anden vandt en hestesportskonkurrence ($[\mu]-[\pi\iota]\kappa\acute{o}\nu$), muligvis ved samme lejlighed omkring 550. Da Alkmeonides (1), som vi straks skal se, vides at have vundet i hestesport, er det rimeligste vel at antage, at [?Krois]os var pentathleten, og Alkmeonides (1) hesteejeren, og at Alkmeonides (1) nok var ældre end [?Krois]os, da hestesport synes at have været noget især lidt ældre aristokrater brugte tid, energi og ressourcer på.¹⁹⁰

Indskriften, som er komplet i den forstand, at den aldrig har været mere end to linjer lang, identificerer ikke den religiøse fest, sejrene blev vundet ved, men da monumentet blev opstillet på Akropolis, kan man nok uden videre gå ud fra, at de blev vundet ved festen for Akropolis' store gudinde, bystatens skytsgudinde Athene Polias, og altså ved hendes store fest, Panathenæerne.¹⁹¹ Da monumentet blev opstillet, var Panathenæerne en ret ny fest, i hvert fald i dens monumentale udformning med store sportskonkurrencer. I 566 blev en i forvejen eksisterende, mindre fest til Athenes ære voldsomt udvidet med konkurrencer i både musiske, hippiske og atletiske discipliner.¹⁹² Der var generøse, kontante præmier til sejrherrene, og de velkendte panathenæiske prisamforer blev udviklet til at tjene som beholdere for den olivenolie fra Athenes hellige træer, der var præmien i adskillige discipliner.¹⁹³ Bag denne udvidelse af festen, som var en markant satsning på at få Athen sidestillet med f.eks. Olympia,¹⁹⁴ stod formentlig den Lykourgos, som var en af Alkmaionidernes alvorlige politiske modstan-

190. Golden 1997, 331-37.

191. Themelis 2007, 30 nr. 1.

192. Anderson 2003, 160-62.

193. Om panathenæiske prisamforer: Frel 1973; Christiansen 1981; Kroll 1982; Johnston 1987; Pinney 1988; Boardman 1991b, 167-77; Neils 1992; Hamilton 1996; Kyle 1996; Tiverios 1996 og 2007; Bentz 1998; Fischer-Hansen 2004, 64-66; Miller 2004, 132-45; Tyrrell 2004, 144-56.

194. Neils 2007; cf. Mikalson 2005, 79 og Nicholson 2003, 103.

dere (ovenfor 7).¹⁹⁵ Denne Lykourgos tilhørte med stor sandsynlighed den slægt, Eteoboutaderne, der havde det nedarvede privilegium at administrere kulten for Athene Polias.¹⁹⁶ Festens nye format og storslåethed var derfor i realiteten det samme som forøget prestige for en af Megakles' (2) centrale rivaler. Så det har givet været velkomment, at to af hans familiemedlemmer hurtigt sikrede sig sejre ved Panathenæerne, så et prægtigt monument kunne opstilles på Akropolis, Lykourgos' territorium, så at sige. Davies identificerer ligefrem prangende deltagelse i hestesport som et våben mod nedarvet "cult power".¹⁹⁷

Alkmeonides (1) kendes også fra et andet sejrsmonument, igen en dorisk søjle, der bar en skulptur eller en trefod.¹⁹⁸ Monumentet var opstillet i Apollon Ptoieus' helligdom i Boiotien nær bystaten Akraiphia, i hvis territorium helligdommen lå. Alligevel er det tydeligvis en panathenæisk sejr, det fejrer, som det fremgår af indskriften på kapitælet:¹⁹⁹

[Φοί]βο μέν εἰμ' ἄγαλ[μα Λ]ατ[οί]δα καλ[ό]ν·
 [ho δ' Ἄ]λκμέονος ἠὺς Ἀλκμεονίδες
 [h]ίποισι νικ[έ]σας ἔ]θεκέ μ' [ὀκείαις],
 ἠὰς Κνοπι[άδα]ς ἔλανν' ho [----]
 ἡότ' ἐν Ἀθάναις Παλάδος πανέ[γυρις].

Bogstavformerne tyder på, at indskriften stammer fra ca. 540. Monumentet er altså nok lidt yngre end monumentet fra Akropolis, og det behøver ikke være den samme sejr, de fejrer.²⁰⁰ Der er adskillige problemer forbundet med at forstå dette monuments historiske betydning. Først og fremmest er det vanskeligt at forklare, hvorfor monumentet, der dog fejrer en sejr ved Athenes fest i Athen, blev opstillet i en helligdom for

195. Anderson 2003, 163.

196. Davies 1971, 349; Parker 1996, 291.

197. Davies 1971, 369-70 og 1984, 105.

198. Lonis 1971, 249-51.

199. *IG I³ 1469* ("Jeg er Phoibos Latoidas' prægtige offergave, som Alkmaions søn Alkmeonides lod opstille, da han havde sejret med sine hurtige heste, som Knopi[adas, søn af --] kørte, da der var fest i Athen for Pallas" (overs. forf.)).

200. Lonis 1971, 247.

Apollon i Boiotien: Der er ingen paralleller til dette forhold.²⁰¹ En mulighed er, at Alkmeonides (1) opstillede sit monument til Apollon i Boiotien, fordi han simpelthen ikke havde mulighed for at lade det opstille i Athen, da han var i eksil. Som vi så ovenfor, gik Alkmaioniderne muligvis i eksil, måske endda under Alkmeonides' (1) lederskab, efter slaget ved Pallene omkring 546, selvom dette som sagt er usikkert. Hvis han var i eksil, kan man tænke sig, at monumentet blev opsat i Ptoion, fordi Akropolis var en umulighed.²⁰² Men hvorfor valgte Alkmeonides (1) en så forholdsvis beskedne helligdom som Ptoion, når f.eks. Delphi, som Alkmaioniderne havde gode forbindelser til, også var en mulighed? Dette spørgsmål har Schachter besvaret ved at pege på den store brand i Delphi i 548: Efter branden var Delphi i en periode så at sige ude af drift som prestigefuld helligdom, og rollen syntes at være blevet overtaget af Ptoion, indtil Delphi igen stod parat – efter Alkmaionidernes genopførelse af templet.²⁰³ Valget af Ptoion behøver ikke forudsætte, at Alkmeonides (1) var i eksil, som en anden athensk dedikation fra Ptoion i øvrigt også viser.²⁰⁴ Den stammer fra ca. 520 og blev opstillet af Hipparchos, Peisistratiden der faldt som offer for Harmodios og Aristogeiton – og han var næppe i eksil i 520. Valget af Ptoion var snarere et valg af den mest prestigefulde helligdom under omstændighederne, og det viser, hvor stor vægt Alkmeonides (1) lagde på sin sejr: Der skulle presses så meget prestige som muligt ud af den.

En anden og langt mere interessant fortolkning af Alkmeonides' (1) monument har Nicholson leveret, og den tager udgangspunkt i epigrammet og i den idé at Ptoion var det *rette* sted for dedikationen og ikke blot valgt i mangel af bedre. Epigrammet nævner ikke blot sejrherren Alkmeonides' (1) navn, men også vognstyrerens navn, Knopi[ada]s, og det endda med et attribut (*ho [----]*), der sandsynligvis var et patronymikon. Vognstyreren er altså lige så prominent i epigrammet som sejrherren. Dette er helt usædvanligt og har ingen paralleller i andre sejrsepigrammer. Som Nicholson har vist, nævner sejrsmønter og epinikiske oder stort set aldrig vognstyreren.²⁰⁵ Årsagen er, at vognstyrere normalt var professionelle og ikke stod i noget egentligt personligt forhold til deres arbejdsgivere: Anvendelsen af professionelle stod i direkte modstrid

201. Nicholson 2005, 54.

202. Jeffery 1976, 78.

203. Schachter 1994, 297-98.

204. *IG I³ 1470: $\eta\acute{\iota}\pi\pi\alpha\rho\chi\omicron\varsigma \acute{\alpha}\nu\acute{\epsilon}\theta\epsilon\epsilon[\kappa\epsilon \eta\omicron \Pi\epsilon\iota\sigma\tau\omicron]\tau\rho\acute{\alpha}\tau\omicron$* ; cf. Schachter 1994, 304.

205. Nicholson 2003, 104.

med en central idé i aristokratisk ideologi, nemlig den at sejr skyldes nedarvet og iboende *arete*.²⁰⁶ Men Alkmeonides' (1) monument nævner altså vognstyreren på lige linje med sejrherren. Navnet 'Knopiadas' er efter alt at dømme et boiotisk navn: Der var i Boiotien en mindre by ved navn Knopia og en flod ved navn Knopos i nærheden af Ptoion og Theben.²⁰⁷ Knopi[ada]s var altså med stor sandsynlighed en boioter fra en egn nær Ptoion, og den måde, hvorpå epigrammet sidestiller ham med Alkmeonides (1), tyder på, at han var "a person of some status in the local community, an aristocrat of similar status to Alcmaeonides, not a wage laborer."²⁰⁸ Fremhævelsen af Knopi[ada]s i en helligdom nær hans egen hjemstavn kan altså være en del af selve formålet med dedikationen, der kan betragtes som Alkmeonides' (1) bidrag i en traditionel aristokratisk gaveudveksling, hvor Knopi[ada]s som sit bidrag havde styret Alkmeonides' (1) spand til sejr.²⁰⁹ Når vi husker, at Ptoion omkring 540 tilmed fungerede som en erstatning for det nedbrændte Delphi, må man sige, at Alkmeonides (1) virkelig valgte stedet for sin dedikation med omhu. Knopi[ada]s og Alkmeonides (1) har altså formentlig haft traditionelle aristokratiske *xenia*-relationer til hinanden. Og for en Alkmaionide har det nok – og det uanset om han var i eksil eller ej – været værd at understrege, at han havde sådanne relationer i Boiotien nær Theben: Thebanerne havde støttet Peisistratos op til slaget ved Pallene i 546.²¹⁰ Alkmeonides' (1) dedikation i Ptoion var altså efter al sandsynlighed et uhyre velovervejet politisk signal.

Den næste store sejr ved en Alkmaionide, vi kan datere, blev vundet i 486 af Megakles (3), hvis fader, Hippokrates (1), var en bror til lovgiveren Kleisthenes (2), der var søn af Megakles (2), søn af Alkmaion (1). Megakles (3) var altså et oldebarn af stamfaderen Alkmaion (1). Det var denne Megakles (3), der blev ostrakiseret – netop i 486, kort tid før sin sejr, der blev vundet i firspand ved De pythiske Lege i Delphi, og i øvrigt igen i 471. Megakles (3) lod sin pythiske sejr fejre ved at bestille en epinikisk ode hos Pindar. Oden er bevaret og lyder som følger i en prosaisk oversættelse:²¹¹

206. Goggaki 2004, 128; Kantzios 2004, 114; Nicholson 2005, 1-41; Pritchard 2013, 197.

207. Schachter 1994, 292; Nicholson 2005, 54.

208. Nicholson 2005, 55.

209. Nicholson 2005, 55-56.

210. Hdt. 1.61.3-4; Arist. *Ath. Pol.* 15.2.

211. Thor Langes poetiske oversættelse fra 1874 bringes i Appendix 2 nedenfor ss. 42-43.

Den vældige by Athen er den herligste indgang at lægge som fundament for sang til ære for Alkmaionidernes mægtige slægt og deres heste! Hvilket fædreland, hvilket hus kan du komme fra og nævne, som har et større ry i Hellas?

I alle byer er man bekendt med beretningen om Erechtheus' borgere, Apollon! De byggede dit tempel i det guddommelige Pytho, et under at se. Fem sejre på Isthmen sporer mig an, en strålende sejr i Zeus' Olympia og to i Kirrha,

Megakles! ved dig og dine forfædre. Jo, jeg fryder mig ved nylig succes, men pines også, fordi de herlige bedrifter gengældes med misundelse. Man siger godt nok, at således bringer selv bestandig lykke snart dette snart hint til en mand.²¹²

Oden er ganske kort og består blot af en enkelt triade. Der er ingen mytefortælling, og heller ingen angivelse af odens anledning. Det sidste skyldes næsten med sikkerhed, at oden blev opført i selve Delphi kort efter sejren, og at en angivelse af odens anledning derfor var overflødig.²¹³ Men ellers indeholder oden de traditionelle elementer som lovprisning af sejrherren og hans bystat, sejrskatalog og gnome. Det mest karakteristiske ved oden er, at Megakles (selvom han nævnes) træder tilbage for *familien*, Alkmaioniderne. Strofen postulerer en særlig nær forbindelse mellem Athen og Alkmaioniderne, der beskrives som henholdsvis Grækenlands mest berømte bystat og familie. På odens affattelsestidspunkt var forholdet mellem Megakles (3) og Athen ikke specielt varmt, og Alkmaioniderne som sådan var formentlig under offentlig mistanke for kollaboration med perserne og Peisistratiderne. Der er naturligvis intet om dette i oden: Dens formål er at *hylde* Megakles (3) og Alkmaioniderne, og formentlig også at mildne den offentlige modstand mod dem i Athen, "Imageverbesserung" som Mann siger.²¹⁴ Også i antistrofen knyttes en ualmindelig tæt forbindelse mellem Alkmaioniderne og Athen. Syntaksen angiver, at det var "Erechtheus' borgere" (Ἐρεχθέος ἀστῶν), der opførte Apollons tempel i Delphi, et byggeri der tales om i alle bystater (πάσαισι πόλιεσι λόγος ὁμιλεῖ). I virkeligheden var det selvfølgelig *Alkmaioniderne*, der havde

212. Pind. *Pyth.* 7 (overs. forf.). Om oden: Burton 1962, 32-35; Mann 2001, 90-102.

213. Burton 1962, 32; Mann 2001, 91.

214. Mann 2001, 97.

stået for byggeriet;²¹⁵ hvad oden siger uden at skære det ud i pap, er altså, at på trods af, at det var Alkmaioniderne, der opførte templet, nød hele Athens borgerskab godt af det ry, der stod af byggeriet.²¹⁶ Dette følges umiddelbart af den selektive men alligevel imponerende sejrskatalog: otte sejre ved de store panhelleniske fester. Sådanne sejre skabte også et ry, som sejrherrens bystat normalt fik sin del af.²¹⁷ Tankegangen er altså associativ og glider fra ét forhold, der bragte Athen ry, til et andet, der gjorde det samme, og bag begge stod Alkmaioniderne, og Pindar sørger selvfølgelig for at understrege, at sejrene blev vundet af Megakles (3) og hans forfædre. I epoden anvender Pindar den almindelige tanke, at der selv i en ellers stabil lykke kan støde små uheld til. Denne gnome bruges til at dulme smerten over et forhold, der næsten kun kan være Megakles' (3) ostrakisme: de herlige bedrifter der er blevet mødt af misundelse.²¹⁸ Der er her naturligvis tale om en meget abstrakt måde at henvise til ostrakismen på, men et hyldestdigt kan af gode grunde ikke komme nærmere ind på, hvilken baggrund Megakles' (3) landsforvisning kan have haft. Hvordan skulle et korlyrisk forsvar for tvivlsomme forretningsmetoder, hor, arrogance og griskhed have set ud?²¹⁹ Så hellere en næsten gnomisk tanke, der kan følges af den traditionelle gnome, som her også udgør odens afslutning. Tanken er altså denne: Lige nu er du stødt på lidt modgang, selvom din families lykke ellers er stabil, men det går op og ned her i livet – underforstået: Der er derfor håb om, at din lykke snart vender sig til det bedre. Som Mann påpeger, var ostrakismen en ret ny institution i 486, og Megakles (3) var blot den anden ostrakiserede aristokrat.²²⁰ Det kan derfor ikke udelukkes, at Megakles (3) har haft et håb om hurtigt at kunne vende tilbage til Athen igen, og Pindar nærer med sin gnome dette håb.

Hvordan Megakles (3), der dog er odens honorandus, træder tilbage for familien ses tydeligt i sejrskatalogen. Her fremgår det ikke, hvem der vandt hvilke sejre, blot at Megakles (3) og hans familie havde vundet intet mindre end otte panhelleniske sejre. Det er fra andre kilder, vi ved, at den første sejr var Alkmaions (1) olympiske sejr i 592

215. Hdt. 5.62.2; Arist. *Ath. Pol.* 19.4.

216. Mann 2001, 94.

217. Nielsen 2007, 87-95.

218. Mann 2001, 95.

219. Mann 2001, 96.

220. Mann 2001, 90.

og den sidste Megakles' (3) egen pythiske sejr i 486. Imellem disse to sejre ligger altså nok en pythisk sejr og intet mindre end fem sejre ved De isthmiske Lege ved Poseidons helligdom på Isthmen. Otte panhelleniske sejre, alle i hestesport – Pindars ode siger i hvert fald ikke andet²²¹ – på godt og vel 100 år er en bemærkelsesværdig præstation af en enkelt familie, og det er det, sejrskatalogen fokuserer på.²²² Alligevel må sejrskatalogen her være selektiv, for vi ved, at Alkmeonides (1) vandt i hvert fald een og med stor sandsynlighed to sejre i hestesport ved Panathenæerne (ovenfor 26-27). Odens sejrskatalog medtager altså kun panhelleniske sejre, og det skyldes vel, at den måtte være kort, da digtet kun var en triade langt. Andre sejrskataloger hos Pindar er langt mere omfattende.²²³ Men vi kan altså notere, at sejrskatalogen dokumenterer hele seks panhelleniske sejre, som vi i øvrigt intet kender til.

En arkæologisk kilde kan muligvis også sættes i forbindelse med Megakles' (3) pythiske sejr i 486, eller er i hvert fald blevet det. En nu desværre tabt halsamfor i sen sortfigurstil, fundet i Syditalien og ifølge Beazley fra omkring 480,²²⁴ viser på den ene side Dionysos med satyrfølge, en scene der ville passe til et symposion. På den anden side ses Athene bag et firspand, på hvilket der står en mand iført den for vognstyrere karakteristiske lange dragt.²²⁵ Ved hestenes forben står en hund, sikkert en jagthund og dermed et aristokratisk symbol. Over vognstyreren står et lettere fragmentarisk navn som Beazley overbevisende restaurerede som [A]λκμ[έ]ων og fortolkede sådan, at der her er tale om Alkmaion (1), Alkmaionidernes stamfader og olympisk sejrherre i firspand i 592,²²⁶ en fortolkning der nu er alment accepteret.²²⁷ Scenen er altså en afbildning af Alkmaions (1) olympiske sejr, der åbenbart stod centralt i Alkmaionidernes bevidsthed. Vi har allerede set, hvordan den yngre Alkibiades (2) fremhævede denne sejr i 390'erne, da hans skulle forsvare sin fars levned (ovenfor 21-22). Det er også værd

221. Cf. Nicholson 2003, 113 og 2005, 39.

222. Nicholson 2003, 113 og 2005, 39.

223. Se oversigten hos Gerber 2002, 71-78.

224. Beazley 1955.

225. Amforen er Fig. 9 i Nicholson 2003, 106 og Fig. 1 i Nicholson 2005, 29.

226. Beazley 1955, 205: "This might be the hero Alkmeon, but, especially considering the presence of Athena, it is much more likely to be the son of Megakles [1], the Alkmeon [1] who according to Herodotus founded the family fortune of the Alcmeonids. Whatever may be thought of the tale told on this subject by Herodotus, it is certain that Alkmeon [1] son of Megakles [1] won the chariot-race at Olympia ... in the 47th Olympiad 592 B.C., and was the first Athenian to do so."

227. Webster 1972, 57; Nicholson 2005, 28.

at bemærke, at Alkmaions (1) olympiske sejr fra 592 er den eneste sejr i Pindars sejrskatalog, der udstyres med et forherligende attribut: Pindar kalder den ἐκπρεπής| Διὸς Ὀλυμπιάς (“en strålende sejr i Zeus’ Olympia”), mens de øvrige panhelleniske sejre blot remses op. Webster foreslår da også, at amforen er bestilt af Alkmaioniderne og det i anledning af Megakles’ (3) pythiske sejr i 486: “About 480 B.C. does not exclude a date in 486 or the next year, and it is tempting to suppose that this was a one-time vase made for an Alkmeonid party in Athens celebrating Megakles’ Pythian victory by depicting his ancestor.”²²⁸ Websters fortolkning er forførende, men amforen kan naturligvis også være blevet bestilt i anledning af f.eks. en af de mange isthmiske sejre eller en ukendt panathenæisk sejr. Alkmaioniderne vandt givet andre sejre end blot dem, der har efterladt sig spor. Endelig er det værd at hæfte sig ved, at Alkmaion (1) på amforen er fremstillet, som om han selv kørte sit spand til sejr. Som Nicholson bemærker, er det højst usandsynligt, at han faktisk gjorde det. Aristokrater overlod normalt dette temmelig farlige job til slaver eller professionelle vognstyrere, og sejrsmonumenter – som f.eks. det, Alkmeonides (1) lod opstille i Ptoion – anfører det normalt, hvis det ikke var tilfældet, for det var naturligvis særlig hæderfuldt, hvis man selv kørte sit spand.²²⁹ Amforen afbilder altså Alkmaion (1) i så gunstigt og hædrende et lys som muligt.

En aristokratisk familie som Alkmaioniderne lagde altså stor vægt på at fejre og bevare mindet om deres hestesportssejre, som de givet har betragtet som udtryk for deres medfødte *arete*.²³⁰ De blev fejret med vaser, skulpturelle monumenter og pindariske oder. I det *demokratiske* Athen havde man et lidt mere ambivalent forhold til hestesporten. På den ene side var der hestesportskonkurrencer både ved Panathenæerne og ved adskillige andre religiøse fester, og det synes at vise en vis anerkendelse af sportens berettigelse og fascinationskraft. På den anden side var hestesporten en udpræget rigmandssport, som mere almindelige borgere i hvert fald undertiden synes at have set på med nogen skepsis. Blandt de *ostraka* der blev afgivet mod Megakles (3), da han atter blev ostrakiseret i 471, er der således et mod Megakles (3) og hans hest: Μηγα[α]κλεῖ ἵπποκράτως καὶ τε ἵπποι (“Mod Megakles, søn af Hippo-

228. Webster 1972, 57.

229. Hodkinson 2000, 316; Nicholson 2003, 106-7, 114 og 2005, 28.

230. Goggaki 2004, 128; Kantzios 2004, 114; Pritchard 2013, 197.

krates – og også mod hans hest!”).²³¹ På to andre²³² står Μεγακλεῖ ἡπότοι²³³ (“Mod ridderen/vognstyrreren Megakles”). Hvad end *hipotoi* præcist betyder, identificeres Megakles (3) her altså udelukkende ved sit forhold til heste, og det er næppe venligt ment. Hvis vi fortolker indskrifterne som “Mod vognstyrreren Megakles”, kan der ligefrem være tale om udsøgt sarkasme, da aristokrater jo stort set aldrig selv kørte deres spand ved konkurrencer. Sådan noget havde man folk til.²³⁴ To andre *ostraka*²³⁵ refererer direkte til Megakles’ (3) engagement i hestesporten: Μεγακλῆς ἡπποκράτος ἡπποτρόφος (“Megakles, søn af Hippokrates, hesteavleren”). Ord af *hippotroph*-familien bruges hyppigt om hesteavl med henblik på konkurrencedeltagelse,²³⁶ og sådan er det sikkert også brugt her. Flere athenere tænkte altså på Megakles’ (3) hestesportsaktiviteter, da de afgav deres stemmer mod ham.

Megakles (3) havde sønnen Megakles (4) Megakleous (3). Denne Megakles (4) vandt det olympiske firspandsløb i 436,²³⁷ og gentog altså Alkmaions (1) triumf fra 592. Med denne sejr slutter Alkmaioniders sejrserie, så vidt vi ved, og Megakles (4) var den sidste Alkmaionide, der spillede en vis rolle i Athens offentlige liv. Han var sekretær for Athenes skatmestre i 428 og blev ved en enkelt lejlighed udsendt som athensk gesandt.²³⁸

231. Brenne 2002b, 112 (T 1/103). – καί τε er ikke nogen almindelig kombination af konnektiver, men hvis teksten på potteskåret er korrekt gengivet hos Brenne, kan det næsten kun fortolkes som i min oversættelse. Brenne selv (2002b) siger: “Der Transkription mit der intensiven Bedeutung von τε wurde der Vorzug gegeben, da für καί τῇ ἡίπ(π)ω – “und der Stute / der Reiterei” – auch bei τῆ das Iota adscriptum zu erwarten wäre.”

232. Brenne 2002b, 122 (T 1/ 104 og 105).

233. Her er enten tale om en alternativ dativ til det velkendte ἡπότης eller om en alternativ afledning, ἡπότος.

234. Nicholson 2005, 4.

235. Brenne 2002b, 112 (T 1/101 og 102).

236. Pindar, *Isthm.* 2.38; Thuk. 6.12.2, 6.15.3; Isokr. 16.33, 16.34; Xenophon, *Hieron* 11.5; Platon, *Lysis* 205c; Paus. 3.8.1, 6.2.1.

237. Moretti, *Olympionikai* nr. 320.

238. *IG* I³ 298.27; Davies 1971, 381; Develin 1989, 127.

Hvorfor?

Alkmaioniderne er et nærmest paradigmatiske eksempel på en indflydelsesrig aristokratisk familie. Mindst tre af dens medlemmer var eponyme archonter i arkaisk tid, og mindst en var leder af bystatens væbnede styrker. Adskillige Alkmaionider stod i forbindelse med indflydelsesrige familier andre steder i Grækenland og i Lydien. Familien havde tætte forbindelser til helligdommen i Delphi, hvor de vandt adskillige hestesportssejre og genopførte Apollons tempel efter branden i 548. I 6. årh. kæmpede familien om magten i Athen mod andre store aristokratiske familier og tog aktivt del i fordrivelsen af Peisistratiderne i 511. Det var en Alkmaionide, Kleisthenes (2), der gennemførte de store politiske reformer, der normalt betragtes som demokratiets indførelse i Athen. En enkelt Alkmaionide, Megakles (3), var så fremtrædende i det tidligere 5. årh., at han blev ostrakiseret to gange, i 486 og igen i 471, og også mod andre Alkmaionider – Kallixenos (2) og Hippokrates (2) – blev der afgivet mange *ostraka*. Lad mig kort runde af med at spørge: Hvad kan have fået en sådan familie til at engagere sig så dybt i især hestesport, som ovenstående skitse viser, at de gjorde?

Hestesport var en sport for ikke bare velhavende, men *rige* aristokrater, som Herodots historie om Alkmaion (1) i Kroisos' skatkammer illustrerer.²³⁹ Hesten var et aristokratisk statussymbol,²⁴⁰ og ved at engagere sig i hestesporten viste man altså, at ens familie hørte til den absolutte kulturelle og økonomiske elite,²⁴¹ og det var herfra bystatens magthavere blev rekrutteret. Hertil kommer, at hestesporten synes at have haft en enorm fascinationskraft,²⁴² så alene det at stille op må have gjort ens navn kendt og skattet, også i den mere almindelige befolkning.²⁴³ Hestesportsdeltagelse vil altså have øget en families omdømme og ry (*kleos*), selvom enkelte demokrater måske har set skævt til det. Især sejre vil selvfølgelig have haft den effekt, og sejre havde yderligere den herlighedsværdi at de kunne *fejres* med prægtige og blivende monumenter: ikke bare specialbestilte vaser til symposier, men også og især epinikiske oder, der cirkulerede blandt aristokrater i hele Grækenland, og skulpturelle monumenter, der i centrale

239. Cf. Davies 1971, xxv-xxvi; Hodkinson 2000, 312-17; Scott 2005, 513-21.

240. Harris 1972, 153.

241. Starr 1992, 37.

242. Platon, *Apologien* 36d.

243. Platon, *Lysis* 205c.

helligdomme rundt om for evigt forkyndte en families iboende *arete* og bevågenhed fra guderne, ved hvis fester sejrene var vundet.²⁴⁴

Ved at konkurrere støbte man sig også i de mytologiske heltes form. Mytologiens helte fremstilles regelmæssigt som sportsfolk,²⁴⁵ så sportsaktiviteter kunne opfattes som en fortsættelse af en af den store fortids centrale aktiviteter.²⁴⁶ I denne forbindelse er det nok heller ikke uvæsentligt, at græske aristokrater traditionelt hævdede at nedstamme fra mytologiens store skikkelser (og i sidste ende fra guderne):²⁴⁷ De spartanske konger nedstammede fra Herakles,²⁴⁸ mens Peisistratiderne og Alkmaioniderne hævdede at nedstamme fra kongerne i Pylos på Peloponnes,²⁴⁹ og sportsaktiviteter understregede, eller postulerede, altså en genealogisk og sociopolitisk kontinuitet med disse store figurer.

Den enorme ære og prestige, der fulgte med store sejre, bidrog altså til at skabe og vedligeholde en families status. Den symbolske kapital, en sejr skabte, kunne ofte udnyttes politisk. Kimon – den store Marathonhelt Miltiades' fader, der havde måttet forlade Athen på grund af sit betændte forhold til tyrannen Peisistratos – lod f.eks. Peisistratos få æren af en sejr, Kimons firspand havde vundet i Olympia i 532. Herodot fortæller historien:

Under sin landflygtighed havde Kimon med et firspand vundet førsteprisen i De olympiske Lege, en sejr, der bragte ham samme ære, som hans halvbroder på mødrene side, Miltiades, havde høstet. Med det samme firspand sejrede han i de følgende olympiske lege, men overlod til Peisistratos at blive proklameret som sejrherre; denne gav ham til løn for denne sejrpris frit lejde til at vende hjem.²⁵⁰

244. Nicholson 2003, 114; Goggaki 2004, 124, 128; Kantzios 2004, 114; Mikalson 2007; Pritchard 2013, 197.

245. Willis 1941; Weiler 1974, 129-243; Pritchard 2013, 121 n. 196.

246. Goggaki 2004, 123.

247. Se *OCD3* s.v. genealogy; Herman 1987, 162; og West 1985, 9. Cf. Kyrieleis 1993, 153.

248. Hdt. 7.204 og 8.131.

249. Hdt. 5.65.3; Paus. 2.18.8-9.

250. Hdt. 6.103.2 (overs. Hjortsø 1979).

Her ser vi altså en anden aristokratisk familie med tradition for hestesport bruge en sejr som politisk virkemiddel. Det spand, Kimon vandt med, opnåede i øvrigt i alt tre olympiske sejre – en fantastisk præstation, som Herodot kun kender en enkelt parallel til (6.103.4). Herodot fortæller, at de fire heste blev begravet i nærheden af Kimon (6.103.3), og Ailianos (VH 9.32) fortæller, at der stod en bronzeskulptur forestillende hestene på graven. Selvom Kimon og hans familie givet har holdt af de prægtige heste, er det nok rigtigt, som Scott siger,²⁵¹ at denne pompøse grav for dyrene var “self-congratulatory, and not from special sentiment towards the horses.” Sejre var et enormt prestigeaktiv for aristokrater, simpelthen.

Vi kan altså gå ud fra, at aristokrater som Alkmaioniderne engagerede sig aktivt i sporten, fordi det hørte til den aristokratiske livsstil og var med til at understrege, at man tilhørte overklassen og den økonomiske elite. Hestesporten var særligt attraktiv, fordi man kunne dyrke den langt op i alderen, mens fødder og næver hurtigt mister deres kraft, og fordi økonomiske ressourcer her kunne sikre sejre, hvis man ikke selv var et atletisk talent. Sejre blev betragtet som bevis på den medfødte *arete*, der var et af de forhold, aristokrater pegede på, når de skulle legitimere deres forrang, og denne *arete* stammede ofte i lige linje fra mytologiens helte, der også var store sportsfolk.

For netop Alkmaioniderne har der muligvis endvidere gjort sig det gældende, at familien ingen nedarvede og prestigefulde kultprivilegier havde, og det har gjort det endnu mere nødvendigt for dem at skabe sig prestige ad anden vej, og den vej der lå åben, var tydeligvis sporten.

Sejre og den prestige, der fulgte med dem, kunne omsættes til politisk kapital og indflydelse, som alle aristokrater hungrede efter. Sportssejre var ikke lette at opnå, men de gjorde livet nemmere og behageligere for græske aristokrater, som derfor var parate til at investere enorme summer for at opnå dem og for at eviggøre mindet om dem – og Alkmaioniderne er et virkeligt godt eksempel på dette forhold. Deres resultater inden for hestesporten var, som Davies siger, en “exceptional record, even by general Greek standards, let alone Athenian.”²⁵²

251. Scott 2005, 361; cf. Nicholson 2003, 112.

252. Davies 1971, 370. Jeg skylder Sten Ebbesen megen tak for gode diskussioner om forskellige detaljer af betydning for artiklen. Tak også til Erik Barfoed, Jerker Blomqvist og Bent Christensen for gode kommentarer.

Appendix 1

Omtalte Alkmaionider

Agariste (1): datter af Kleisthenes (1), tyrann i Sikyon, og gift med Megakles (2), med hvem hun fik sønnerne Aristonymos (1), Hippokrates (1) og Kleisthenes (2), den demokratiske lovgiver; samt en datter, hvis navn er ukendt.

Agariste (2): datter af Hippokrates (1), søn af Megakles (2), og Agariste (1); gift med Perikles' far, Xanthippos.

Alkibiades (1): søn af Deinomache, datter af Megakles (3), der var bror til Agariste (2), Perikles' mor. Dette er den berygtede Alkibiades, kendt fra bl.a. Thukydides og Platon.

Alkibiades (2): søn af Alkibiades (1); blev i 390'erne stævnet i en sag, der angik faderens aktiviteter i forbindelse med De olympiske Lege i 416.

Alkmaion (1): Alkmaionidernes eponyme stamfader, søn af Megakles (1), og far til Alkmeonides (1) og Megakles (2) og måske endnu en søn, hvis navn er tabt ([?Krois]os). Olympisk sejrherre i firspand i 592 og øverstkommanderende for Athens væbnede styrker under den Første Hellige Krig i begyndelsen af det 6. årh. Skal have grundlagt familiens store rigdom gennem sine forbindelser til det lydiske kongehus.

Alkmaion (2): søn af Aristonymos (1) og dermed nevø til den demokratiske lovgiver Kleisthenes (2), som han synes at have samarbejdet med under fordrivelsen af Peisistratiderne. Archont det år, Kleisthenes' (2) fyle-reform trådte i kraft, muligvis 507. Der er fundet 7 *ostraka* afgivet mod ham.

Alkmeonides (1): søn af Alkmaion (1) og bror til Megakles (2). Vandt efter alt at dømme to sejre i hestesport ved Panathenæerne, og fejrede den ene ved en dedikation i Ptoion i Boiotien og den anden med en på Athens Akropolis, den sidste sammen med en bror (?), hvis navn er tabt ([?Krois]os). Muligvis familiens overhoved efter slaget ved Pallene i 546.

Alkmeonides (2): muligvis far til Hippokrates (2); i øvrigt ukendt.

Aristonymos (1): far til Kleisthenes (1); Megakles (2), Kleisthenes' (1) svigersøn, opkaldte en søn efter ham (Aristonymos (2)).

Aristonymos (2): søn af Megakles (2) og opkaldt efter Aristonymos (1), og bror til Kleisthenes (2). Far til den Alkmaion (2), der samarbejdede med Kleisthenes (2) om at fordrive Peisistratiderne, og den Kallixenos (2), mod hvem der blev afgivet adskillige stemmer ved ostrakismene i 480'erne.

Deinomache: mor til Alkibiades (1) og datter af Megakles (3).

Hippokrates (1): søn af Megakles (2) og far til Agariste (2), Perikles' mor, og Megakles (3); bror til Kleisthenes (2). Måske opkaldt efter Peisistratos' far, og sandsynligvis selv gift med en datter af Peisistratos, Koisyra.

Hippokrates (2): søn af en Alkmeonides, muligvis Alkmeonides (1). Der er fundet 136 *ostraka* afgivet mod ham under ostrakismene i 480'erne.

Kallixenos (1): muligvis en ellers ukendt søn af Kleisthenes (2), kendt fra et enkelt *ostrakon*, hvis fortolkning dog er særdeles usikker.

Kallixenos (2): søn af Aristonymos (2), en bror til Kleisthenes (2), og selv bror til Alkmaion (2). Der er fundet 278 *ostraka* afgivet mod ham under ostrakismene i 480'erne, men ellers kendes ingen detaljer om hans levned.

Kleisthenes (1): den berømte tyrann af Sikyon, der kæmpede i Den første Hellige Krig, formentlig sammen med Alkmaion (1), der kommanderede Athens styrker. Vandt firspandssejre i både Olympia og Delphi. Gennemførte en stor konkurrence, hvor aristokrater fra mange egne af Grækenland kæmpede om hans datters, Agaristes (1), hånd. En af de ting, bejlerne blev bedømt på, var deres sportslige evner. Megakles (2), der kan have været i 20'erne da konkurrencen fandt sted, vandt sig Agariste (1).

Kleisthenes (2): søn af Megakles (2) og Agariste (1), opkaldt efter sin morfar, Kleisthenes (1) af Sikyon. Archont i 525, under Peisistratidernes styre. Flygtede sandsynligvis fra Athen, da Peisistratidernes styre brutaliseredes efter Harmodios' og Aristogeitons attentat på Peisistratiden Hipparchos, Hippias' bror. Var Alkmaionidernes leder under fordrivelsen af Peisistratiderne i 511, hvor han bl.a. nyttiggjorde de internationale kontakter, Alkmaioniderne havde skaffet sig gennem deres virke i Delphi, hvor de genopførte Apollons tempel efter branden i 548. Gennemførte efter tyranniets fald de store politiske reformer, hvorved demokratiet blev indført i Athen. Fik en statsbegravelse på Kerameikos. Havde muligvis sønnen Kallixenos (1).

Koisyra: sandsynligvis datter af Peisistratos, gift med Hippokrates (1) og mor til Megakles (3). Hendes livsstil førte til, at navnet Koisyra blev synonymt med aristokratisk hovmod og arrogance. Nævnes endog på adskillige *ostraka* afgivet mod hendes søn, Megakles (3), der blev ostrakiseret i både 486 og 471.

Kroisos: en Kroisos er kendt fra et prægtigt gravmæle fra ca. 530, og det antages almindeligvis, at denne Kroisos var en Alkmaionide; navnet er også en mulig re-staurations på en Alkmaionide-dedikation fra ca. 550 fra Athens Akropolis. Navnet stammer formentlig fra Alkmaionidernes forbindelser til det lydiske kongehus.

Leobotes: søn af Alkmaion (2); anklagede Themistokles *in absentia* ca. 470.

Megakles (1): far til Alkmaion (1), Alkmaionidernes eponym. Han var archont under Kylon-affæren i 630'erne og nedkæmpede tilsyneladende opstanden temmelig brutalt. Efter hans død, i Alkmaions (1) generation, blev hans efterkommere dømt for besmittelse og landsforvist for evig tid; allerede hans barnebarn, Megakles (2), var dog med sikkerhed vendt tilbage til Athen, hvor han som familiens overhoved udkæmpede drøje magtkampe mod andre aristokratiske familier.

Megakles (2): søn af Alkmaion (1) og familiens overhoved i det 6. årh. under de langvarige magtkampe mod andre aristokratiske familier; han var, uvist hvordan, vendt hjem til Athen fra det eksil, Alkmaioniderne blev idømt ca. 600. Han vandt den konkurrence, Kleisthenes (1) af Sikyon udskrev om sin datters, Agaristes (1) hånd; på det tidspunkt var han formentlig i 20'erne og blev blandt andet bedømt på sine atletiske kvalifikationer. Med Agariste (1) fik han sønnerne Aristonymos (2), opkaldt efter Agaristes (1) farfar, Kleisthenes (2), opkaldt efter hustruens far, og Hippokrates (1); parret fik også en datter, hvis navn vi ikke kender; hun var en kort overgang gift med Peisistratos, Athens berømte tyran.

Megakles (3): søn af Hippokrates (1), en bror til Kleisthenes (2). Vandt en pythisk sejr i firspand i 486, året for hans første ostrakisme, og lod sejren fejre med en ode af Pindar (*Pyth.* 7). Hans navn findes på mere end 4000 *ostraka*, og han blev ostrakiseret i både 486 og i 471: første gang muligvis, fordi han var familiens leder og under mistanke for kollaboration med perserne og de fordrevne Peisistratider; hans mor Koisyra var sandsynligvis en datter af Peisistratos. Adskillige

ostraka indeholder temmelig negative bemærkninger om hans livsstil og karakter, og flere refererer til hans engagement i hestesport.

Megakles (4): søn af Megakles (3). Olympisk sejrherre i firsspand i 436. Spillede ingen væsentlig rolle i politik, skønt han deltog aktivt i hvert fald ved visse lejligheder.

Meletos: søn af Megakles (4); velhavende, men spillede ingen politisk rolle.

Perikles: i en lang periode i anden halvdel af 5. årh. Athens ledende statsmand; søn af Xanthippos, der ikke var en Alkmaionide, men var gift med Agariste (2), et barnebarn af Megakles (2).

Appendix 2

Thor Langes oversættelse af Pindars 7. *Pythiske Ode*²⁵³

Hil Dig, Athen, Du store, straalende Stad!
Skjønt er dit Navn at lægge til Grund for min Sang!
Pris da, min Sang, Alkmæons vældige Stamme!
Flyvende Gangere førte den fremad til Sejr!
Hvor er der et Land, hvor er der en Æt,
Hvor er der et Navn, som nævne jeg kan,
Med rigere Glans, med fuldere Klang
Over hele Hellas at spørge!

Vide gaar Sagn derom fra By gennem By,
Sagn om Erechtheus' Borg og dens herlige Mænd.
Hil Dig, Apollo! Hist i det hellige Pytho
Rejste de Dig en Højsal, pragtfuld at se! –
Fem Sejre mig løfte til Isthmen afsted!
Men én er dog bedst, den er stor, den er skøn!
Den vandt Du hos ham, den olympiske Zeus!
Og tvende straale fra Kirrha!

Det naaede Du, Megakles, og din Slægt
Og atter her du vandt. – Min Sjæl er glad!

253. Gengivet efter: *Euterpe*. Oversættelser af Digterværker fra Oldtiden og Middelalderen efter Grundteksterne ved Clarentius Gertz, Thor Lange og Sigurd Müller. Forlagt af den Gyldendalske Boghandel (F. Hegel). København 1874.

Thi skulde jeg vel nævne det med Sorg,
At Avind tør forfølge dejlig Daad?
Nej, grandt jeg forstaar, hvor sandt det er sagt:
Kun saadan vil Lykken trives og gro,
Naar stundum²⁵⁴ den i sin fejreste Vækst
Et falmet Blomster²⁵⁵ kan bære!

254. *stundum*: arkaisk for *stundom*, egentlig dativ pluralis af *stund* anvendt som adverbium (ODS s.v. *stundom*).

255. *et Blomster*: forældet singularis for *en blomst* (ODS s.v. *Blomst*).

Bibliografi

- Abicht, K. 1883. *Herodotos. 3. Buch V und VI*. Teubner: Leipzig.
- Alexander, J.W. 1959. "The Marriage of Megacles," *Classical Journal* 55.3, 129-34.
- Andersen, B.M & Andersen, M.B. 2005. "Hestesport og magt. En analyse af athenske hestesportsvindere i arkaisk og klassisk tid," *Historisk Tidsskrift* 105.1, 1-39.
- Anderson, G. 2000. "Alkmeonid 'Homelands', political Exile, and the Unification of Attica," *Historia* 49.4, 387-412.
- Anderson, G. 2003. *The Athenian Experiment. Building an Imagined Political Community in Ancient Attica, 508-490 B.C.* The University of Michigan Press: Ann Arbor.
- Anderson, G. 2007. "Why the Athenians Forgot Cleisthenes: Literacy and the Politics of Remembrance in Ancient Athens," ss. 103-27 i C. Cooper (ed.), *Politics of Orality*. Brill: Leiden.
- Austin, M.M. 1990. "Greek Tyrants and the Persians," *Classical Quarterly* 40.2, 289-306.
- Austin, M.M. & Vidal-Naquet, P. 1977. *Economic & Social History of Ancient Greece. An Introduction*. University of California Press: Berkeley & Los Angeles.
- Badian, E. 2000. "Back to Kleisthenic Chronology," ss. 447-64 i P. Flensted-Jensen *et al.* (eds.), *Polis & Politics. Studies in Ancient Greek History Presented to Mogens Herman Hansen*. Museum Tusulanums Forlag: København.
- Beazley, J.D. 1955. "Ten Inscribed Vases," *Ephemeris archaeologike* 1953-54, 200-6.
- Bentz, M. 1998. *Panathenäische Preisamphoren. Eine attische Vasengattung und Ihre Funktion vom 6. - 4. Jahrhundert v.Chr.* Antike Kunst Beihefte 18. Vereinigung der Freunde antiker Kunst: Basel.
- Berve, H. 1967. *Die Tyrannis bei den Griechen 1-2*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft: Darmstadt.
- Bicknell, P.J. 1970. "The Exile of the Alkmeonidai during the Peisistratid Tyranny," *Historia* 19.2, 129-31.
- Bicknell, P.J. 1971. "Peisianax of IG I² 1022," *Mnemosyne* 24.4, 392-95.
- Bicknell, P.J. 1972. *Studies in Athenian Politics and Genealogy*. Historia Einzelschriften 19. Franz Steiner Verlag: Wiesbaden.

- Bing, J.D. 1977. "Lykopodes: A Contribution to Athenian Military History from Peisistratos to Kleisthenes," *Classical Journal* 72.4, 308-16.
- Boardman, J. 1991a. *Greek Sculpture. The Archaic Period – a Handbook*.² Thames & Hudson: London.
- Boardman, J. 1991b. *Athenian Black Figure Vases – a Handbook*. Thames & Hudson: London.
- Brenne, S. 2001. *Ostrakismos und Prominenz in Athen. Attische Bürger des 5. Jhs. v. Chr. auf den Ostraka*. Tyche Suppl. 3. Holzhausen: Wien.
- Brenne, S. 2002a. "Alphabetisches Verzeichnis der auf den Ostraka genannten Personennamen," ss. 43-71 i Siewert 2002.
- Brenne, S. 2002b. "Zusatzbemerkungen," ss. 80-141 i Siewert 2002.
- Burton, R.W.B. 1962. *Pindar's Pythian Odes. Essays in Interpretation*. Oxford University Press: Oxford.
- Camp, J. 1994. "Before Democracy: Alkmaionidai and Peisistratidai," ss. 7-12 i W.D.E. Coulson *et al.* (eds.), *The Archaeology of Athens and Attica under the Democracy*. Oxbow Monograph 37. Oxbow Books: Oxford.
- Christiansen, J. 1981. "En græsk sportspokal," *Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek* 37, 28-50.
- Cromey, R.D. 1979. "Kleisthenes' Fate," *Historia* 28.2, 129-47.
- Davies, J.K. 1971. *Athenian Propertied Families 600–300 B.C.* Clarendon Press: Oxford.
- Davies, J.K. 1984. *Wealth and the Power of Wealth in Classical Athens*. Ayer: Salem.
- Davies, J.K. 1994. "The Tradition about the First Sacred War," ss. 195-212 i S. Hornblower (ed.), *Greek Historiography*. Clarendon Press: Oxford.
- Develin, R. 1989. *Athenian Officials 684-321 B.C.* Cambridge University Press: Cambridge.
- Dickie, M.W. 1979. "Pindar's Seventh Pythian and the Status of the Alcmaeonids as 'Oikos' or 'Genos,'" *Phoenix* 33.3, 193-209.
- Dillon, M.P.J. 2006. "Was Kleisthenes or Pleisthenes Archon at Athens in 525 BC?" *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 155, 91-107.
- Dover, K.J. 1965. *Thucydides Book VI*. Clarendon Press: Oxford.

- Eliot, C.W.T. 1967. "Where did the Alkmaionidai Live?" *Historia* 16, 279-86.
- Eliot, C.W.T. & McGregor, M.F. 1960. "Kleisthenes: Eponymous Archon 525/4 B.C.," *Phoenix* 14.1, 27-35.
- Fischer-Hansen, T. 2004. *Corpus Vasorum Antiquorum. Denmark. Ny Carlsberg Glyptotek I*. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab: København.
- Fornara, C.W. 1970. "The Cult of Harmodius and Aristogeiton," *Philologus* 114, 153-80.
- Forrest, G. 1956. "The First Sacred War," *Bulletin de Correspondance Hellénique* 80, 33-52.
- Forsdyke, S. 2005. *Exile, Ostracism, and Democracy. The Politics of Expulsion in Ancient Greece*. Princeton University Press: Princeton & London.
- Frel, J. 1973. *Panathenaic Prize Amphoras*. Kerameikos Book 2. Esperos: Athen.
- Gerber, D.E. 2002. *A Commentary on Pindar Olympian Nine*. Hermes Einzelschriften 87. Franz Steiner Verlag: Stuttgart.
- Glass, S.L. 1987. "The Greek Gymnasium," ss. 155-73 i W.J. Raschke (ed.), *The Archaeology of the Olympics. The Olympics and Other Festivals in Antiquity*. The University of Wisconsin Press: Madison.
- Goggaki, K. 2004. "The Athletic Victory as a Value in the Pindaric Odes," *Nikephoros* 17, 123-34.
- Golden, M. 1997. "Equestrian Competition in Ancient Greece: Difference, Dissent, Democracy," *Phoenix* 51.3/4, 327-44.
- Gribble, D. 2012. "Alcibiades at the Olympics: Performance, Politics and Civic Ideology," *Classical Quarterly* 62.1, 45-71.
- Griffin, A. 1982. *Sikyon*. Clarendon Press: Oxford.
- Hall, J.M. 2007. *A History of the Archaic Greek World c. 1200-479 BCE*. Blackwell Publishing: Malden.
- Hamilton, R. 1996. "Panathenaic Amphoras: The Other Side," ss. 137-62 i J. Neils (ed.), *Worshipping Athena. Panathenaia and Parthenon*. The University of Wisconsin Press: Madison.
- Hansen, M.H. 1975. *Eisangelia. The Sovereignty of the People's Court in Athens in the Fourth Century B.C. and the Impeachment of Generals and Politicians*. Odense University Press: Odense.

- Hansen, M.H. 1993. *Demokratiet i Athen*. Nyt Nordisk forlag Arnold Busck: København.
- Hansen, M.H. 1999. *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes²*. Bristol Classical Press: London.
- Hansen, M.H. 2004. *Polis – den græske bystatskultur*. Studier fra Sprog- og Oldtidsforskningen 342. Museum Tusulanums Forlag: København.
- Harris, H.A. 1972. *Sport in Greece and Rome*. Thames & Hudson: London.
- Herman, G. 1987. *Ritualised Friendship & the Greek City*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Hignett, C. 1952. *A History of the Athenian Constitution to the End of the Fifth Century B.C.* Clarendon Press: Oxford.
- Hjortsø, L. 1979. *Herodots Historie II. Bog V-IX*. Gyldendal: København.
- Hodkinson, S. 2000. *Property and Wealth in Classical Sparta*. The Classical Press of Wales: Swansea.
- How, W.W. & Wells, J. 1912. *A Commentary on Herodotus. II. Books V-IX*. Clarendon Press: Oxford.
- Hubbard, T.K. 1992. "Remaking Myth and Rewriting History: Cult Tradition in Pindar's *Ninth Nemean*," *Harvard Studies in Classical Philology* 94: 77-111.
- Jeffery, L.H. 1962. "The Inscribed Gravestones of Archaic Attica," *Annual of the British School at Athens* 57, 115-53.
- Jeffery, L.H. 1976. *Archaic Greece. The City-States c.700-500 B.C.* Methuen: London.
- Johansen, H.F. 2002. *Fri mands tale. Græsk litteratur indtil Alexander den Stores tid*. Odense Universitetsforlag: Odense.
- Johnston, A. 1987. "IG II(2) 2311 and the Number of Panathenaic Amphorae," *Annual of the British School at Athens* 82, 125-29.
- Kantzios, I. 2004. "Victory, Fame and Song in Pindar's Odes," *The International Journal of the History of Sport* 21.1, 109-17.
- Kinzl, K.H. 1976. "Note on the Exiles of the Alkmeonidai," *Rheinisches Museum* 119.4, 311-14.
- Kramer, K. 1970. *Studien zur griechischen Agonistik nach den Epinikien Pindars*. Kleikamp: Köln.

- Kroll, J.H. 1982. "The Ancient Image of Athena Polias," ss. 65-72 i *Studies in Athenian Architecture and Topography presented to Homer A. Thompson*. Hesperia Supplement 20: Princeton.
- Kurke, L. 2003. "Aesop and the Contestation of Delphic Authority," ss. 77-100 i C. Dougherty & L. Kurke (eds.), *The Cultures within Ancient Greek Culture. Contact, Conflict, Collaboration*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Kyle, D.G. 1996. "Gifts and Glory: Panathenaic and Other Greek Athletic Prizes," ss. 106-36 i J. Neils (ed.), *Worshipping Athena. Panathenaia and Parthenon*. The University of Wisconsin Press: Madison.
- Kyle, D.G. 2007. *Sport and Spectacle in the Ancient World*. Blackwell Publishing: Oxford.
- Kyrieleis, H. 1993. "The Heraion at Samos," ss. 125-53 i N. Marinatos & R. Hägg (eds.), *Greek Sanctuaries. New Approaches*. Routledge: London & New York.
- Lavelle, B.M. 1988a. "A Note on the First Three Victims of Ostracism (*Athenaion Politeia* 22.4)," *Classical Philology* 83.2, 131-35.
- Lavelle, B.M. 1988b. "Herodotos and the Tyrant-Slayers," *Rheinisches Museum* 131, 211-15.
- Lavelle, B.M. 1989. "Koisyra and Megakles, the son of Hippokrates," *Greek, Roman and Byzantine Studies* 30, 503-13.
- Lavelle, B.M. 2005. *Fame, Money, and Power. The Rise of Peisistratos and "Democratic" Tyranny at Athens*. The University of Michigan Press: Ann Arbor.
- Lewis, D.M. 1988. "The Tyranny of the Pisistratidae," ss. 287-302 i *Cambridge Ancient History* IV². Cambridge University Press: Cambridge.
- Lonis, J. 1971. *Les kouroi du Ptoion*. Boccard: Paris.
- Mann, C. 2001. *Atlet und Polis im archaischen und frühklassischen Griechenland*. Hypomnemata 138. Vandenhoeck & Ruprecht: Göttingen.
- McGregor, M.F. 1941. "Cleisthenes of Sicyon and the Panhellenic Festivals," *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 72, 266-87.
- Mikalson, J.D. 2005. *Ancient Greek Religion*. Blackwell Publishing: Malden.

- Mikalson, J.D. 2007. "Gods and Athletic Games," ss. 33-40 i O. Palagia & A. Choremi-Spetsieri (eds.), *The Panathenaic Games*. Oxbow Books: Oxford.
- Miller, S.G. 2004. *Ancient Greek Athletics*. Yale University Press: New Haven & London.
- Moretti, *Olympionikai* = L. Moretti, *Olympionikai, i vincitori negli antichi agoni olimpici*. Atti della Accademia Nazionale dei Lincei, Classe di Scienze morali, storiche e filologiche, Memorie, Ser. 8, vol. 8, fasc. 2: Rom 1957.
- Murray, O. 1993. *Early Greece*². Fontana Press: London.
- Neils, J. 1992. "Panathenaic Amphoras: Their Meaning, Makers, and Markets," ss. 29-51 i J. Neils (ed.), *Goddess and Polis. The Panathenaic Festival in Ancient Athens*. Princeton University Press: Princeton.
- Neils, J. 2007. "Replicating tradition: the first celebrations of the Greater Panathenaia," ss. 41-51 i O. Palagia & A. Choremi-Spetsieri (eds.), *The Panathenaic Games*. Oxbow Books: Oxford.
- Nicholson, N.J. 2003. "Aristocratic Victory Memorials and the Absent Charioteer," ss. 101-28 i C. Dougherty & L. Kurke (eds.), *The Cultures within Ancient Greek Culture. Contact, Conflict, Collaboration*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Nicholson, N.J. 2005. *Aristocracy and Athletics in Archaic and Classical Greece*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Nielsen, T.H. 2007. *Olympia and the Classical Hellenic City-State Culture*. Historisk-filosofiske Meddelelser 96. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab: København.
- Nielsen, T.H. 2011. "Sporten og eliten i det klassiske Grækenland," *Aigis* 11.2, 1-37.
- Nimas, T.A. 2000. "The Athletic Games as a Criterion for the Choice of a Husband in Greece. Myth and Reality," *Nikephoros* 13, 221-40.
- Ober, J. 1996. "The Athenian Revolution of 508/7: Violence, Authority, and the Origins of Democracy," ss. 32-52 i J. Ober, *The Athenian Revolution. Essays on Ancient Greek Democracy and Political Theory*. Princeton University Press: Princeton.

- Ober, J. 2007. "“I Besieged that Man”: Democracy’s Revolutionary Start,” ss. 83-104 i K.A. Raaflaub *et al.* (eds.), *Origins of Democracy in Ancient Greece*. University of California Press: Berkeley & London.
- Osborne, R. 2009. *Greece in the Making, 1200-479 BC²*. Routledge: London & New York.
- Ostwald, M. 1988. "The Reform of the Athenian State by Cleisthenes," ss. 303-46 i *Cambridge Ancient History IV²*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Papakonstantinou, Z. 2010. "Agariste’s Suitors: Sport, Feasting and Elite Politics in Sixth-Century Greece," *Nikephoros* 23, 71-93.
- Parker, R. 1996. *Athenian Religion. A History*. Clarendon Press: Oxford.
- Parker, V. 1994. "Some Aspects of the Foreign and Domestic Policy of Cleisthenes of Sicyon," *Hermes* 122, 404-24.
- Pinney, G.F. 1988. "Pallas and Panathenaea," ss. 465-77 i T. Melander & J. Christensen (eds.), *Ancient Greek and Related Pottery*. Nationalmuseet, Ny Carlsberg Glyptotek & Thorvaldsens Museum: København.
- Pritchard, D.M. 2013. *Sport, Democracy and War in Classical Athens*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Purvis, A.L. 2008. *The Landmark Herodotus. The Histories*. Edited by R.B. Strassler. With an Introduction by R. Thomas. Quercus: London.
- Rhodes, P.J. 1993. *A Commentary on the Aristotelian Athenaion Politeia*. Clarendon Paperbacks: Oxford.
- Rhodes, P.J. 2011. *Alcibiades. Athenian Playboy, General and Traitor*. Pen & Sword Military: Barnsley.
- Richter, G.M.A. 1961. *Archaic Gravestones of Attica*. Phaidon: London.
- Richter, G.M.A. 1970. *Kouroi. Archaic Greek Youths. A Study of the Development of the Kouros Type in Greek Sculpture*.³ Phaidon: London & New York.
- Robinson, E.W. 1994. "Reexamining the Alcmeonid Role in the Liberation of Athens," *Historia* 43.3, 363-69.
- Schachter, A. 1994. "The Politics of Dedication: Two Athenian Dedications at the Sanctuary of Apollo Ptoieus in Boeotia," ss. 291-306 i R. Osborne & S. Hornblower (eds.), *Ritual, Finance, Politics*. Clarendon Press: Oxford.

- Scott, L. 2005. *Historical Commentary on Herodotus Book 6*. Brill: Leiden & Boston.
- Siewert, P. (ed.). 2002. *Ostrakismos-Testimonien I*. Historia Einzelschriften 155. Franz Steiner Verlag: Stuttgart.
- Stamires, G.A. & Vanderpool, E. 1950. "Kallixenos the Alkmeonid," *Hesperia* 19.4, 376-90.
- Stanton, G.R. 1970. "The Introduction of Ostracism and Alcmeonid Propaganda," *Journal of Hellenic Studies* 90, 180-83.
- Starr, C.G. 1992. *The Aristocratic Temper of Greek Civilization*. Oxford University Press: Oxford & New York.
- Stein, H. 1866. *Herodotos. 3. Buch V und VI*. Weidmann: Berlin.
- Stein-Hölkeskamp, E. 2009. "The tyrants," ss. 100-16 i K.A. Raaflaub & H. van Wees (eds.), *A Companion to Archaic Greece*. Wiley-Blackwell: Malden.
- Stuttard, D. 2012. *Power Games. Ritual and Rivalry at the Ancient Greek Olympics*. The British Museum: London.
- Themelis, P. 2007. "Panathenaic prizes and dedications," ss. 21-32 i O. Palagia & A. Choremi-Spetsieri (eds.), *The Panathenaic Games*. Oxbow Books: Oxford.
- Thompson, H.A. 1948. "The Excavation of the Athenian Agora Twelfth Season: 1947," *Hesperia* 17.3, 149-96.
- Thomsen, O. 2002. *Skyerne af Aristofanes*. Systime: Århus.
- Tiverios, M. 1996. "Shield Devices and Column-Mounted Statues on Panathenaic Amphoras: Some Remarks on Iconography," ss. 163-74 i J. Neils (ed.), *Worshipping Athena. Panathenaia and Parthenon*. The University of Wisconsin Press: Madison.
- Tiverios, M. 2007. "Panathenaic amphoras," ss. 1-19 i O. Palagia & A. Choremi-Spetsieri (eds.), *The Panathenaic Games*. Oxbow Books: Oxford.
- Tyrrell, W.B. 2004. *The Smell of Sweat. Greek Athletics, Olympics, and Culture*. Bolchazy-Carducci Publishers: Wauconda.
- Webster, T.B.L. 1972. *Potter and Patron in Classical Athens*. Methuen: London.
- Weiler, I. 1974. *Der Agon im Mythos. Zur Einstellung der Griechen zum Wettkampf*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft: Darmstadt.

- West, M.L. 1985. *The Hesiodic Catalogue of Women. Its Nature, Structure, and Origins*. Claredon Press: Oxford.
- Williams, G.M.E. 1980. "The Image of the Alkmeonidai between 490 B.C. and 487/6 B.C.," *Historia* 29, 106-10.
- Willis, W.H. 1941. "Athletic Contests in the Epic," *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 72, 392-417.
- Zahrnt, M. 1989. "Delphi, Sparta und die Rückführung der Alkmeoniden," *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 76, 297-307.